

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“Azərbaycan şirkətlərində innovasiya menecmentinin vençur mexanizmləri”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Salamov Vüsal İmran oğlu

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fəriz Saleh oğlu
_____ **imza**
“ ____ ” _____ **2019-cu il**

“Azərbaycan şirkətlərində innovasiya menecmentinin vençur mexanizmləri”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060407 Menecment

İxtisaslaşma: Sahələr üzrə

Qrup: 232

Magistrant
Salamov Vüsal İmran oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər
i.ü.f.d. Muradov Rəşad Hüseyn oğlu

_____ **imza**

Proqram rəhbəri
i.ü.f.d., b/m Şamxalova Samirə Oqtay qızı

_____ **imza**

Kafedra müdiri
i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

Venture mechanisms of innovation management in Azerbaijani companies

Summary

The relevance of the research: The essence of the venture business is that a certain amount of funds allocated to new and rapidly developing small and medium-sized businesses are separated directly from the state budget, not from the venture capitalists.

Purpose and Objectives of the Study: The main purpose of the research is to study the theoretical and methodological basis of venture business development and the impact of venture business on innovative development of the economy, to make appropriate generalizations, scientifically justified suggestions on expanding the use of venture capital in the financing of real sector of the economy, especially small and medium-sized businesses.

Research Methods: The statistical analysis, grouping and comparison, scientific absurdity, logical and scientific summarization methods were used in the research process.

Research Information Database: Annual reports of the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, monographs and works on the subject, Internet pages, articles and essays of internationally recognized experts and authors.

Research Restrictions: The lack of information on recent years in the collection of scientific data has created restrictions for research.

The results of the research: Venture Capital, which contributes to entrepreneurship in mutual relations with traditional investment instruments, reduces production costs, improves product quality and improves quality.

Scientific-practical significance of the results: Dissertation can be used as a research material by students studying economics.

Key words: venture mechanism, innovative management, venture capital

M Ü N D Ə R İ C A T

GİRİŞ.....	6
I FƏSİL. VENÇUR BİZNESİNİN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ İNKİŞAFININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI.....	8
1.1. Vençur biznesin əsas anlayışları və subyektləri	8
1.2. Vençur maliyyəlişdərilməsi və onun xüsusiyyətləri.....	13
1.3. İnnovasiya iqtisadiyyatının və vençur biznesinin inkişafının qarşılıqlı əlaqəsi.....	20
II FƏSİL. İNNOVASIYA SAHİBKARLIĞI VƏ VENÇUR BİZNESİ İNKİŞAFININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ.....	28
2.1. Sahibkarlığın innovasiyalı inkişaf mexnizminin formalaşması.....	28
2.2. Sənaye-innovasiya klasterlərinin mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi..	35
III FƏSİL. İNNOVASIYA SAHİBKARLIĞINDA VENÇUR KAPİTALININ İDARƏEDİLMƏSİ MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ	42
3.1. İnnovasiya sahibkarlığına maliyyə-kredit dəstək mexanizminin təkmilləşdirilməsi.....	42
3.2. Sahibkarlığın maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı formalarının inkişafı.....	55
3.3 İnnovasiya sahibkarlığının vençur maliyyələşdirilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi.....	63
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	69
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	71
CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI.....	73
ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI.....	73

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Vençur biznesinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, müəyyən materiallar birbaşa dövlət büdcəsindən deyil, kapitalist kapitalistlərdən yeni və artan sürətlə inkişaf əldə edən kiçik, həm də orta sahibkarlıq sub-qruplarına ayrılır. Vençur biznesinin məqsədi sahibkarın maliyyə kapitalını iqtisadiyyatın real sektorunda digərinin intellektual mülkiyyəti ilə birləşdirmək və hər iki tərəf üçün mənfəət gətirməkdir. Vençur işi riskə məruz qalır və elmtutum, iki sahibkardan birini - maliyyə resurslarından birini həyata keçirmək üçün fikir və enerji və maliyyə istehsal prinsipləri əsasında həyata keçirilir, digərləri isə innovasiya layihələri həyata keçirir və mənfəət əldə edirlər. Vençur kapitalı böyük kapital və yüksək kapitalla malikdir və şirkətin nizamnamə kapitalına yardım etmək üçün mühüm maliyyə vasitədir. Riskli kapital təklif edən kapitalist investor şirkətin tərəfdaşına çevrilir.

Vençur kapitalı, nanotexnologiya sahəsinin inkişafı və müəssisələrin innovasiya inkişafına təsiri, dövlətin və vençur kapitalının paytaxtı olan şirkətlərin materialları ilə birlikdə mühüm yer tutur. Dünyanın bir çox ölkələrində nanoproject layihələrində təcrübə təcrübəsi təkmilləşdirilmişdir. Vençur paytaxtı milli iqtisadiyyatın yenilikçi inkişafı və struktur inkişafının əsas vasitəçisi kimi görünür, innovasiya fəaliyyətinin investisiya mexanizminin yeni növünü təşkil edir və şirkətin rəqabət qabiliyyətini artırır.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Maliyyə böhranı şəraitində milli iqtisadiyyatın neftə olan asılılığının qismən aradan qalxması, iqtisadiyyatın iqtisadi inkişafının həyata keçirilməsinin genişləndirilməsini və real sektorun dinamik inkişafı problemlərini həll etməyi tələb edir. Beləliklə, intiqamlı biznesin inkişafı, kiçik və orta müəssisələrin problemləri, yeni və daha yüksək texnologiya sahələri, iqtisadiyyatın real sektorunu maliyyələşdirmək üçün kapitalın istifadəsi olduqca aktualdır və elmi tədqiqata böyük ehtiyac var.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqatın əsas məqsədi işadamının formalaşması və inkişafının nəzəri və metodik prinsiplərini təmin etmək, biznesin iqtisadiyyatın innovativ inkişafına təsirini öyrənməklə ümumiləşdirməkdir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqat iqtisadiyyatın inkişafının elmi tədqiqat iqtisadiyyatının inkişafına təsirinə yönəlib, innovasiya obyektı kiçik və orta müəssisələrin mülkiyyətidir..

Tədqiqat metodları: Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, sahibkarlıq və investisiya fəaliyyəti haqqında qanunlar və sərəncamlar, həmçinin investisiya fəaliyyəti və kiçik və orta müəssisələrin dövlət yardımı haqqında qanunları, respublikanın prezidentinin fərmanları, Nazirlər Şurasının fərmanları və aparıcı iqtisadçıların əsərlərindən ibarətdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergi, Kənd Təsərrüfatı və Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu da qlobal internet şəbəkəsinin məlumatlarının mənbəyidir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Elementar və yüksək texnologiyalı sahələr tərəfindən maliyyələşdirilən kapital istifadəsinin hazırkı vəziyyətində kompleks problemlər var.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti: əldə edilmiş faktiki nəticələr və innovasiya iqtisadiyyatının milli inkişafına təklif olunan təkliflər və tövsiyələr və real sektorun davamlı dinamik inkişafında intiqamlı kapitalın istifadəsini genişləndirmək üçün proqramlar və yenilik layihələri hazırlamaq üçün istifadə edilə bilər.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi: Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, bundan başqa nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı omaqda, 73 səhifədən ibarətdir.

FƏSİL I. VENÇUR BİZNESİNİN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ İNKİŞAFININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Vençur biznesinin əsas anlayışları və subyektləri

Müasir iqtisadi fəaliyyətin genişləndirilməsi və daxili və beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin çətinliyi sosial istehsalın təşkili üçün dövlətin rolunun artırılmasına imkan yaradır. Hər hansı bir sosial-siyasi və sosial-iqtisadi sistemdə iqtisadiyyat dövlət tərəfindən bir və ya digərinə rəhbərlik edir. Bazar iqtisadiyyatı ölkələrində dövlətin bir işə və bütövlükdə iqtisadiyyata müdaxiləsi nisbətən kiçikdir və tez-tez digər şəkildə təsir edə bilər. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadiyyata dövlətin məhdud şəraitdə müdaxiləsi istehsal vasitələrində müxtəlif mülkiyyət formalarının olması ilə şərtlənir. İqtisadiyyatın dövlət idarəçiliyinin əsas məqsədi dövlətin, cəmiyyətin və xalqın mənafelərini müdafiə etməkdir (АММОСОВ Ю.П., 2005).

Vençur prinsipi - Kredit və maliyyələşdirmə formasının və elmi və texnoloji tədqiqatların, ixtiraların, ixtiraların, kiçik və yeni şirkətlərin tətbiqi üçün müvafiq mexanizmdir, başlanğıcların yaratdığı riskli, lakin perspektivli yeniliklərin bir elementidir. Sadə bir dildə, Vençur paytaxtı, bazarda yeni ortaya çıxan və uyğun bir yer qazanmaq üçün mübarizə aparan firmaların maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş materialın basdırılmasıdır.

Vençur kapitalı, ümumiyyətlə, birbaşa özəl investisiyalar üçün istifadə olunur və adətən investorlar tərəfindən həyata keçirilir. Ancaq bu cür investisiyalar dövlət qurumları tərəfindən yatırılır. Bu növ investisiyalar əsasən yeni və ya iflas olunma təhlükəsi ilə üzləşən şirkətlərin və təşkilatların inkişaf etməsi üçün həyata keçirilir. Riskli yəni vençur kapitalı çox yüksək mənfəət gətirən yatırımlardır. Bundan əlavə, bu cür investisiyalar da biznesdə pay almaq üçün istifadə olunur. Vençur sərmayəçiləri, firmaların ilk fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi baxımından xüsusilə əhəmiyyətlidir. Ancaq şirkətlərin müxtəlif səviyyələrdə inkişaf etdirdiyi investisiyalarla qarşılaşmaq mümkündür.

Banklar və kredit təşkilatları, kredit riskinin minimal olduğu sahələrə üstünlük verirlər. Buna görə kiçik müəssisələrin kreditorlarına giriş həmişə məhduddur.

Şirkətlərin mövcudluğu üçün ciddi şərtlər (3-5 il), aktivlərin minimum gəlir həcmi, öz qiymətli kağızları ilə fond bazarına çıxmasını maneə törətmiş kiçik firmalar, bu şirkətlərin bazarda gəlməsinə imkan vermir. Bu halda, kiçik layihələr və həyata keçirilməsi layihələri ilə bağlı firmaların fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün müvafiq maliyyələşdirmə norması yaradılması vacibdir. Vençur maliyyələşdirilməsi - əl istehsalı məhsulun emalı və istehsalı üçün yeni yaradılmış kiçik yüksək texnologiyalı müəssisə üçün özəl kapital mənfəətinin əldə edilməsi üçün uzunmüddətli riskli investisiyadır (Бекетов Н.В. , 2008).

Vençur sermayesi - doğrudan investisiyaların həyata keçirilməsi üçün istifadə olunan riskli kapital, ümumiyyətlə xarici investor tərəfindən yüksək texnologiyalı istehsal sektorunda işləyən yeni, sürətlə inkişaf edən bir şirkətin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulur. Vençur sərmayəçi şirkətin nizamnamə kapitalının müəyyən bir hissəsini əldə etmək üçün bir vasitədir, orta səviyyədə yüksək gəlir əldə edir, qeyri-müəyyənlik mühitində risk yaratmaqla həyata keçirilir.

Vençur biznes sub-başlığı aşağıdakıları əhatə edir:

- fəaliyyətin öz subyektləri;
- tədbirdə iştirak etməyən, lakin fəaliyyətin maliyyə əlaqələrində iştirak etməyənlər.

Vençurun başlıca istiqamətləri aşağıdakılardır:

- vençur firmalar;
- fərdi investorlar;
- maliyyə qeydləri. Vençur şirkəti - riskli bir şirkətdir, elmi məhsulların elmi və texniki sahədə innovasiya riski məhsul və ya xidmətlə bağlıdır; bu, adətən, məhsulun ilkin mərhələsinə xidmət edən elmi və ya texnoloji ideyaların seçilməsi və istismarı ilə bağlıdır. Vençur firması iki növə bölünür:

- vençur layihəsinin təşəbbüskarları tərəfindən yaradılmış firmalar (alimlər, qurucular, ixtiraçılar);
- böyük sənaye şirkətləri.

Vençur firmasının ilk növü aşağıdakılardır:

- Özəl maliyyə və istehsal bazası əsasında təşkil olunmuş müstəqil firma;

- Şirkət çərçivəsində fəaliyyət göstərən şirkət. Bu şirkətlər əsas şirkətin işçiləri tərəfindən maliyyə və istehsal dəstəyi göstərərək qurulur. Layihə uğurla yerinə yetirildikdə, ana şirkətin struktur hissəsinə çevrilə bilər. Səhv vəziyyətdə, ana şirkət bu şirkətlərə dəstək verməkdən çəkinir. İkinci növ podratçı firma iki növü ola bilər:

- Şirkətin struktur bölməsində fəaliyyət göstərən şirkətlər. Onların maliyyə müstəqilliyi tamamilən əsas şirkətin maliyyə, istehsal və elmi-texniki siyasətindən xeyli asılıdır;

- Pulsuz şirkətlər şəklində böyük şirkət tərəfindən həyata keçirilən müstəqil maliyyə, istehsal və elmi-texniki siyasət.

Onlar həm ana şirkətin, həm də düşüncənin yeni ideyaları ilə işləyirlər. Şirkətlərin hər iki növü firmadaxili vençur şirkətində fəaliyyət göstərir, xüsusi ixtisaslaşmış kooperativlərə malikdir, xüsusi büdcəyə malikdir və şirkətdə riskli maliyyələşdirməni həyata keçirir. Vençur, vençur işində fəal iştirakçısıdır (Инновационная деятельность и венчурный бизнес: научнометодическое пособие. Минск: ГУ «БелисА», 2011.):

- firmanın təsisçisi;
- deməkdir;
- hüquqşünas, mühasib, iqtisadçı;
- İştirakçılar, bildirişlər, təhlükəsizlik xidmətləri, reklam agentlikləri, konsorsiyalar və s.

Fərdi investorlar - maliyyə vəsaitlərini layihələrinə təqdim edən hüquqi və ya fiziki şəxslər. Vençur investoru milli və xarici ola bilər. Mühüm korporativ investorlar banklara, pensiya fondlarına və sığorta şirkətlərinə məxsusdur. İnvestisiya və kommərsiya bankları Vençur əyalətində yerləşir. Bu dəfə investisiya bankı əsas rol oynayır. İnvestisiya bankları ilə müqayisədə kommərsiya bankları öz fəaliyyətlərində dövlət tərəfindən daha sıx tənzimləmələrə məruz qalırlar.

Kapital və kapitalın yerləşdiyi əsas obyektlər kiçik biznes investisiya şirkətləri hesab olunur. Bundan əlavə, kommərsiya bankları tez-tez maliyyə sisteminin digər qurumları ilə birlikdə müstəqil vəsait fondlarını təşkil edirlər. Banklar aşağıdakıları nəzərə alaraq aşağıdakı tədbirləri həyata keçirirlər: vəsaitləri formalaşdırmaq üçün

maliyyə hesabçılarının hesabını açmaq; fondların formalaşması prosesinə xidmət edir; maliyyə müştərilərinə eyni şeyi etməyə kömək edir; Şirkətin səhmləri öz şəbəkəsi vasitəsilə satılır.

Pensiya fondları nümayəndə heyətinin həyata keçirilməsi üçün mənfəət əldə etmək və digər xərclər üçün vençur tədbirində iştirak etməkdən maraqlıdır. Sığorta şirkətləri hadisəyə maraq göstərirlər, həmçinin bank və də pensiya fondları ilə birgə analoqa qoşulurlar. Siqaret təşkilati investorlar arasında böyük sənaye kompaniyaları daha mühüm rol oynayır, hansiki pul vəsaitinin sahibi olaraq deyil, suda əməliyyatları faiz alınmasında maraqlı kimi, həm də yeni texnoloji qərarların sifarişçisi, onların törədilməsinə və tətbiqinə dair xərclərin bir qismini ödəyən kimi davranır. Onların vençur fəaliyyətində rolu onların gələcək inkişafı üçün yeni ideya və yeni texnologiyaların sahibləri olmasıdır; yeni və daha keyfiyyətli məhsullar yaradır; istehsalın həcmi və istehsalın kommersionlaşdırılmasını artırmaq, rəqabət tələbini artırmaq üçün istehlak tələbini artırmaqdır (Мочерний С.В., 2008).

Vençur, dövlətə investorları arı kimi cəlb edə bilər. Misal olaraq özünün nümayəndələri maliyyə orqanlarında spesifik şöbə, dövlət müəssisəsi, təşkilati, maliyyə və digər fondlar vasitəsilə. Vençur biznesinin inkişafının müxtəlif periodlarında məxsusi investorlar vençur maliyyələşdirməsində iştirak edirlər.

Belə halda ilk sərmayə oluşumu zamanı layihənin yaradıcısına qohumlar, dostlar, tanışlar borc pul verərək maliyyə dəstək göstərə bilərlər. İstehsalın sürətlə artdığı mərhələdə xüsusi investor qismində zəngin adamlar vəzifə etmək, hansiki heç bir maliyyə təşkilatlarında çalışmırlar, yəni iş anqel adlanırlar. Vençur biznesində xüsusi investorların iştirakının həm üstün, həm də nöqsan cəhətləri vardır.

- onların kreditləri çox ucuzdur, bu səbəblə professional sərmayəçilərdən fərqli olaraq üstəlik xərcləri yoxdur;
- banklardan fərqli olaraq sahibkarlardan borc vəsaitə görə təminat tələb etmirlər.

Nöqsan istiqamətləri: onlar ikinci dəfə maliyyə üçün maliyyə vəsaitlərinə sahib deyil; onlar anonim fəaliyyət göstərirlər (reklamsız) ki, onlardan xidmət almağı daha

da çətinləşdirəcək. Xüsusi investorlar vençur biznesində iştirakının müxtəlif məqsədləri ola bilər:

- iş təşkilində qohumlarına, dostlarına kömək etmək;
- layihənin reallaşdırılmasına maliyyə dəstəyi göstərmək, hansıki reallaşmasında ictimai maraqlıdır;
- özünə iş yaratmaq;
- öz sərmayəsini artırmaq.

Maliyyə vasitəçiliyi - fərdi investorlardan maliyyə toplayan və maliyyələşdirmək üçün istifadə edilən investisiya institutudur. Maliyyə alətinin formalaşması maliyyə xidmətlərinə olan tələbatla zəifləmişdir. Maliyyə vasitəçiliyinin əsas təşkilati formaları: vençur kapital firması və vençur kapital fondu qəbul edilir (Трифилова А. А. , 2005).

Vençur kapital şirkəti peşəkar menecerlər və fərdi investorlar tərəfindən verilir. Bu firmaların hüquqi vəziyyəti məhdud tərəfdaş və ya xüsusi qurumdur. Böyük investorlar kapitalist firmanın baş tərəfdaşı ola bilərlər. Bu halda, vençur kapitalı birbaşa vençur kapital firması çərçivəsində toplanır. Əgər əsas investor kapital firmasının təsisçilərindən biri deyilsə, sərmayə yığımı fəndreyzing fondunun yaradılması əsasında həyata keçirilir. Vençur fondunun hüquqi vəziyyəti məhduddur, çünki vençur kapital firması ilə bağlıdır.

Vençurun kapital şirkəti fondun idarə olunması üçün tam məsuliyyət daşıyır, onun əsas səhmdarı kimi çıxış edir, yəni şirkətin icraçı rolunu oynayır və fondun maraqlarından daha çox şey qoyur. Bu dəfə sərmayəçi məhdud şərafət çevrilir və Fondun vəsaitinin 99% -ni qoyur. (Шелюбская Н.В. , 2003).

İnvestorların Vençur kapital fondu çərçivəsində iştirakı onlara aşağıdakı üstünlükləri təmin edir:

- layihəyə qoymaq üçün çox böyük maliyyə resursları tələb etmir, eyni zamanda, əməliyyatların idarə olunmasında xüsusi bacarıqları;
- qəbul edilməyən layihələr haqqında dəyərli məlumatlar əldə edirlər, pulsuz istifadə edə bilərlər.

Vençur vətəndaşlıq subyektləri aşağıdakılara tabedir:

- fəaliyyət göstərən müxtəlif müəssisələr və təşkilatlar, tədbirdə iştirakçılara göstərilən xidmət;
- tədbir iştirakçıları üçün hesab açan banklar (qeyri-investorlar);
- fəaliyyət növü daxil olmaqla, sahibkarlıq fəaliyyətinin bütün növlərini tənzimləyən dövlət;
- tədbir iştirakçıları kimi işəgötürənlər.

1.2. Vençur maliyyəlişdərilməsi və onun xüsusiyyətləri

Maliyyə bazarı alıcılar və satıcılar arasında qarşılıqlı əlaqələrdir, yəni müxtəlif iqtisadi münasibətlər və ya özləri arasında iqtisadi agentlər qrupu. Həm də maliyyə bazarının tələb və təklifinin görüş yeri olaraq da qiymətləndirilə bilər. Amma bir çox iqtisadçılar, tələbat və təklifin yeri də qiymətlərin formalaşması yeri kimi çıxış etməlidirlər. Ancaq bu, daha azad ticarət şərtlərinə sahib olmağı nəzərdə tutmur, lakin fərqli zamanlarda müstəqil ola bilər. Nəhayət, maliyyə bazarlarını tənzimləmək üçün dövlət müdaxiləsi tələb olunan hallar var və bunun nəticəsində bazarın səmərəliliyi müəyyən bir dövlət nəzarəti altında həyata keçirilir.

Maliyyə bazarları tənzimlənməsinə görə mütəşəkkil və qeyri-mütəşəkkil bazarlara bölünür. Bu bazarların effektivliyi dövlət tərəfindən icazə verilməyən valyuta satışına aiddir. Milli maliyyə bazarlarının effektivliyi qanunvericiliklə tənzimlənən bazarlara daxildir. Maliyyə bazarlarının özəl sektorunda valyuta qiymətlərinin ticarətinə xidmət edən beynəlxalq valyuta bazarları. Pul bazarlarının iqtisadi əhəmiyyəti onun funksiyalarında ortaya çıxır (Иванов В.В. , 2001):

- ticarət funksiyası - iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarını xarici və milli valyutada təmin etmək;
- qiymət funksiyası - belə valyuta məzənnələrinin səviyyəsi müəyyən olunduqda, valyuta bazarında və ümumi iqtisadi sistemdə balans olub-olmaması;
- tənzimləyici funksiya - valyuta bazarında sifariş və qiymətlərin təmin edilməsi.

Cari valyuta bazarı - çox iqtisadi, siyasi və psixoloji amillərin təsirini hiss edən dinamik bir sistem və dərhal dəyişikliklərinə cavab verir. Valyuta bazarı yalnız

valyuta riskləri generatoru deyil, onların qarşısının alınması sistemidir. Sığortaçı rolunu oynayır və sığorta əməliyyatları hecm tərəfindən müəyyən edilir. Onu demək lazımdır ki, intiqamlı kapitalın xüsusiyyətlərini yaza bilərik. Vençur kapitalı bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir:

- maliyyə resurslarına aiddir, peşəkar maliyyə menecerləri tərəfindən idarə olunur;

- həmişə məqsədli məqsədlər üçün istifadə olunur, adətən müəssisənin sıfır mərhələsində maliyyələşdirilir;

- xüsusi material kimi fond şəklində işləyirsə, ona faiz verməyinizə ehtiyac yoxdur;

- Bu, 100% borc və cəlbədicə materialdır.

Vençur kapitalının formalaşması nağd investor maliyyə investorunun hesabına pul köçürdükdə qəbul edilir. Vençur paytaxtı geniş şəkildə iki sektorda bölünür: formal və qeyri-formal. Vençur, paytaxt qaynağının formal sektoruna aiddir:

- Vençur sermayəli firmalar;

- Vençur kapital fondları;

- elmi-texniki sahələrdə fəaliyyət göstərən kiçik firmalara dəstək üçün xüsusi vəsaitlər;

- investisiya şirkətləri;

- pensiya fondları və sığorta şirkətləri;

- sənaye-maliyyə qrupları;

- milli və kommərsiya bankları.

Vençur, sivil resursların mülki formaları sektoruna aiddir:

- sahibkarın fərdi əmanətləri;

- qohumların, dostların və tanışların xüsusi materialları;

- qrant; - sponsorların materialları;

- informasiya, innovasiya, texnologiyanın inkişafına dəstək verən fondların materialları;

- tədqiqat müəssisələrinin, universitetlərin, konstruktiv Büro və digər tədqiqat qurğularının materialları;

- Biznes inkubatorlar vəsaitləri;
- iş materialları;
- xüsusi kapitalistlərin materialları.

Formal sektor ümumiyyətlə geniş maliyyə resursları tələb edən, böyük bir layihə ilə maliyyələşdirilir, qısa müddətdə yerinə yetirilir və aşağıdakı risk dərəcəsi böyükdür.

Vençur əmlakının məqsədi aşağıdakılardır:

- investorlar üçün - əmtəə və xidmət istehsalının inkişafının yeni aspektlərinin maliyyələşdirilməsi vasitəsilə kapitalın əhəmiyyətli artımına nail olmaq;
- böyük şirkət üçün - rəqabətin sıxılmasını təmin etmək üçün hər hansı bir məhsulun istehsalında müstəsna ola bilər.

İki tip vençur mülkiyyət təyin olunur: daxili və xarici. Daxili maliyyələşdirmə şirkətin inkişafının ilkin mərhələlərində həyata keçirilir. Xüsusilə, ilk sərmayə əsasən planterlərin şəxsi materiallarından yaradılır. Daxili maliyyə yardımı, aktivlərin satışı, dövriyyə kapitalının azaldılması, əmtəə kreditləri, debitor borcları hesaba daxil edilir. Bu mərhələdə də borc materiallarından istifadə edilə bilər (Воронин А.М., Воронина Н.Б. , 2006).

İnkişaf edildiyi kimi, daxili maliyyə resursları kifayət deyil və xarici resurslar zərurətə çevrilir. Vençur maliyyələşdirmə maliyyə münasibətləri münasibətlər növünə görə iki növə bölünür: birbaşa maliyyələşdirmə, investor və firma firma arasında maliyyə əlaqələri, birbaşa maliyyələşdirmə deyil, digər maliyyə vasitəçisindən çıxdığınız zaman investor və şirkətdən maliyyə əlaqələri. Birbaşa maliyyələşdirmə zamanı şirkətin direktoru və ya ana şirkətin rəhbəri şirkətin maliyyə resurslarını idarə edir. Layihə birbaşa maliyyələşdirmə zamanı uğursuz olarsa, zərərin bölüşdürülməsi üçün heç bir mexanizm yoxdur. Bu halda, investor aktivin maliyyə riskini tam olaraq qəbul edir. Bir qayda olaraq, banklar, sığorta şirkətləri və pensiya fondları birbaşa maliyyə sektoruna qoşulmaqdan çəkinirlər, çünki bu səbəblər üçün çox risklidir:

- ayrılan maliyyə resurslarına əsasən təminat yoxdur;
- kapitalizm likvid deyil;

- Vençur şirkətinin fəaliyyətinin başlanğıcında iflas norması yüksəkdir.

Bununla belə, birbaşa maliyyələşmə müvəffəqiyyətli olmasına baxmayaraq, qanunun əldə edilməsində gəlirlərin bölüşdürülməsi və yeni texnologiyaların tətbiqi ilə müqayisədə daha yüksək nəticələr əldə etmək üçün zəmanət var.

Təcrübədə, böyük bir şirkət və ya hökumətin investor hissəsində xidmət göstərdiyi zaman firmanın inkişafının maliyyə, birbaşa və riskli mərhələləri maliyyədə birbaşa istifadə olunur. Böyük sənaye şirkətləri, banklar, sığorta şirkətləri, pensiya fondları birbaşa edilən investor hissəsində hərəkət edə bilər. Investor üçün edilməmiş maliyyə yardımları aşağıdakı fayda verir.

a) investisiyalaşdırılmış obyektin investisiya obyektinə investisiya qoyduğu kapitalın seçilməsi fond bazarında vəziyyətin nəzarəti funksiyalarından azad edilir; kapitalın idarə olunması məsuliyyətini daşımır;

b) maliyyə və kapitalın idarə edilməsi üzrə qənaət; maliyyə investisiyasının risk dərəcəsini azaldır; sərmayə qoyuluşunun baş verməməsi nəticəsində investorlar arasında mümkün investorların paylanması; yüksək qar norması.

Investorların əməkdaşlığına və iştirakçıların maliyyələşdirilməsinə görə, maliyyələşdirmə birbaşa həyata keçirilmir. Investor birbaşa ödənişlər etməzsə, investor öz fondunu fond fonduna təqdim edir və bütün materialların sadə səhmlərə çevrilməsini təmin edir. (АНИСКИН Ю.П. , 2003).

Vençurun maliyyələşdirməsinin əsas xüsusiyyətləri rəhbərin özünün xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Onun fikrincə, Vençurun maliyyələşdirilməsi, kiçik biznesin maliyyə zəmanətindən asılıdır, əlavə olaraq investisiya layihəsinin həcmi onun ənənəvi maliyyə həcminə nisbətən böyük deyil.

Vençurian mallarının obyektinə məhsul və xidmətlərin yeni növlərinin istehsalı və istehsalı prosesi hesab olunur. Nəticədə, vençurun maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan materialın geri qaytarılması ehtimalı yüksəkdir və müvafiq tədbirlərə uyğun olaraq alınacaq təhlükəsizlik tədbirlərinin qəbul edilməsi tipikdir. Maliyyə prosesləri həm intiqamlı bir fond çərçivəsində, həm də paytaxtın paytaxtı sənayedə geniş bir dövrdədir. Bir icraçı fonu çərçivəsində maliyyələşdirmə tsikliyi layihənin inkişafı ilə bağlıdır, çünki inkişafın bir mərhələsindən digərinə əlavə

maliyyə resursları tələb olunur.

Vençur paytaxtı bütün iqtisadiyyatın iqtisadiyyatının dövriyyəsi, eləcə də kapitalın tələbat və tələbi ilə müəyyənləşdirilir. Venchurian mülkiyyətinin müddəti çox uzun (3-10 il). Ənənəvi maliyyədən fərqli olaraq, kapitalist kapitalın idarə olunmasında iştirak etmək, həmçinin maliyyə, istehsal və biznes fəaliyyəti üzrə mütəxəssislərə məsləhət xidmətləri göstərmək mümkündür.

Venchurian əmlakının xüsusiyyətləri iki prinsipdə göstərilir:

a) ilk prinsip - prosesin iştirakçıları arasında risklərin yayılması və paylanması. Bu investorların kooperativləri, maliyyə mühasiblərinin və kooperativlərin yenidən qurulması vərsə kapitalının idarə edilməsi xüsusi üsulları ilə həyata keçirilir;

b) ikinci prinsip - maliyyələşdirmə maliyyələşdirilməsi mərhələləri ilə həyata keçirilir. Layihənin inkişafının hər mərhələsində maliyyə ili üçün müxtəlif həcm və maliyyə istiqaməti müxtəlif mövzular və maliyyə obyektləri olacaqdır. Kreditləşdirmə şəklində ənənəvi kreditin əsas fərqi aşağıdakılardır: (Портен М., 2005):

- təşviq obyektləri yeni, perspektivli fikirlər, tikmə və texnologiyalardır;
- banklar beton əmlakın zəmanəti altında kreditlər verirlər, kredit kartı üçün heç bir zəmanət tələb olunur;

- Banklar maliyyə krediti qabiliyyətindədir, materialın qaytarılmasını və gəlir şəklində faizlərin alınmasını nəzərdə tutur, kapitalist kapitalist yalnız kreditə deyil, dəstəklənən layihəyə də qoşulur;

- Kredit prosesində yalnız kredit münasibətlərində ənənəvi kreditorlar deyil - bank, həm də digər maliyyə qurumları - sığorta şirkətləri və pensiya fondları çıxış edə bilirlər. Büdcə ilə büdcə arasındakı əsas fərq bunlardır:

- dövlət büdcəni maliyyələşdirməklə əldə edilən materialları bərpa etmir, lakin maliyyələşdirilən investora qoyduqları materialların maliyyələşdirilməsini nəzərdə tutur;

- dövlət büdcədən maliyyələşmə yolu ilə gəlir almır, çünki büdcə maliyyələşdirməsinin məqsədi maliyyə zəmanəti ilə öz funksiyasını yerinə yetirməkdir, vergi fırladağının məqsədi kapitalın bir neçə dəfə artırılmasıdır;

- Büdcə bütün iqtisadiyyat iqtisadiyyatını - həm mikro, həm də

makroprudensiyayı əhatə edir, büdcə mənbələrindən bir çox istiqamətdə istifadə olunur. (Болгов В.Е. , 2013).

Vençur fəaliyyətinin nəticəsi olaraq üç əsas gəlir növü vardır: sahibkarlıq, kapital və borc kapital gəlirləri. Sahibkarlıq gəlirləri istehsal fəaliyyəti nəticəsində vençur şirkəti tərəfindən əldə edilir. Bu gəlir mənfəət kimi görünür və məhsul satışından alınan gəlir ilə məhsulun tam dəyəri arasındakı fərqə bərabərdir. Fond gəlirləri və borc kapitalında iştirak edənlər səhmlərə görə faiz şəklində dividendlər və kreditlər alırlar. Həm gəlir növləri həm də fəaliyyətinin gedişində və ya bitdikdən sonra qəbul edilə bilər. Dünya təcrübəsi göstərir ki, inkişafın birinci mərhələsində şirkətə dəstək verən ən effektiv nifrət nüsxəsi aşağıdakılardır:

- dövlətin birbaşa investisiyası;
- inkişafın ilkin mərhələsində kiçik və orta müəssisələrdə investorlara təklif edilən endirimlər;
- bu şirkətlərə materiallar qoyan etibar fondunun səhmdar kapitalını təmin etmək;

- portfelin investisiya gəlirinin artırılmasına kömək edən, birinci mərhələdə maliyyə xərclərinin (təcrübənin xərcləri və ya cari xərclər) bir qismini dəstəkləmək. Vençurun investisiya mexanizmlərindən istifadə edərək, bu və ya digər yolla əlaqəli olan müasir infrastrukturun əsas funksional aspektlərini üç qrupa bölə bilərik:

- birbaşa kapitalın vənərji fonduna və ya kiçik biznesə təqdim edilməsi;
- investisiya fondları və ya kiçik biznes üçün maliyyə endirimi;
- fonduna pul qoymaq istəyən investorları müəyyən edən qayda. Dövlətin birbaşa investisiyası. Dövlət müəssisələri tərəfindən səhm kapitalına birbaşa investisiyalar "kapitallaşma" nın mühüm üsuludur (Дорофеев В.Д., Дресвянников В.А. , 2003, s.56).

Dövlət istiqrazları. Dövlət şirkətləri və kiçik texnoloji qurumlar uzunmüddətli maliyyələşdirmə təklif edən proqramlar yarada bilərlər. Bu proqramlar çox zaman kiçik şirkətlər üçün tək maliyyə mənbəyi sayılır. Maliyyə azaldılması. Sürətlə inkişaf edən ilk, qeydə alınmamış, yeni və ya kiçik şirkətlərə materialların istifadəsi səbəbindən maliyyə endirimi tövsiyə olunur. Vergidəki azalma şəkillərindən biri,

investorlara, fondun vəsaitlərinə, fondun menecerlərinə vergi verilir.

Maliyyə azaldılması kreditin yükünü artırır və ya maliyyə baxımından birbaşa təmin edən bir girov planı şəklində ola bilər. Vergi endirimi xərclərin azaldılması yolu ilə investisiya resurslarının daxil edilməsinə səbəb olur. Bu fəaliyyətlə bağlı girov planı risklərin azaldılması yolu ilə investisiya resurslarının axını üçün kömək edir. Bir çox dövlətlər investorlar üçün vergi ayırmalarının müəyyən növlərini, eləcə də materialları stimullaşdırır. Təhlükəsiz bağlamalar.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı ölkələrin əksəriyyətini kiçik firmalara və ya digər zəmanətli istiqrazlara təqdim edir. Bu proqram dövlət maliyyə təşkilatlarının təklif etdiyi istiqrazların müəyyən hissəsini təmin edir. Bu cür proqramların məqsədi maliyyə qurumlarını, xüsusilə də kommersiya banklarını stimullaşdırmaqdır. Dövlət təhlükəsiz istiqrazlar proqramından gözlənilən kreditin əvəzini ödəmək üçün dövlət tərəfindən 2 faiz müavinət təqdim edilir.

Dünyanın bir çox ölkələrində səhmdar kapitalı üçün təminat proqramı mövcuddur və onun başlıca məqsədi riskli yatırımlara qarşı investorlarda güclü güvənə təminat yaratmaqdır.

İnvestorlar qrupunun müəyyən edilməsi. Dövlət xırda və orta müəssisələrə riskli kapitalı təqdim etmək, və ya birbaşa olaraq investisiya qoymaq hüququ olan investorlar qrupunu təyin edə bilər. Bir çox dövlətlər sığorta kompaniyalarına və həmçinin pensiya fondlarına vençur kapitalına investisiya etməyi qadağa edir. Həmçinin birbaşa qayda yoxdursa, onda bu yatırımlar mükafatlandırılmır. Qadağa qoymağın mənası bundan ibarətdir ki, bu müəyyən növ yatırımcılar üçün vençur investisiyalaşdırma böyük təhlükə hesab olunur.

Hal-hazırda bir çox ölkələr vençur və ya birbaşa investisiyalaşdırma hüququ olan yatırımcılar haqqında əsasnamə hazırlayır və qadağaların yumuşaldılması imkanlarını gözdən keçirirlər. ABŞ-da pensiya fondlarına vençur investisiyalaşdırması aparmağa qadağa vardır və yeni iri maliyyələşdirmə mənbəyi yaradılmışdır. İtaliyada və Finlandiyada vençur kapitalına investisiya yatan banklar və pensiya fondları mükafatlarla stimullaşdırılır. Yaponiyada da vençur investisiyalaşdırmasında pensiya fondlarının iştirakına qadağa qoyan qaydada

dəyişikliklərin edilməsi fürsətləri müəyyənləşdirilir, təzə işə başlayan, artan sürətlə inkişaf edən və hətta böyük şirkətlərdə vençur investisiyalaşdırmasını diversifikasiya etməyə dair dövlət proqramı hazırlanır (Qasımov F.H., Nəcəfov Z.M. , 2009, s. 110).

1.3. İnnovasiya iqtisadiyyatının və vençur biznesinin inkişafının qarşılıqlı əlaqəsi

Vençur Kapitalı Kompaniyaları, gələcək söz verən, yenilikçi yanaşma üslubu olan və müasir dövrə ayaq uydura bilən xırda şirkətlərə və startap proqramlarına investisiya edərək, bu şirkətlərdən inşafı müddətində yanında olmağı və ən yaxşı halda "ortaqlıqda ayrılmağı qarşısına hədəf edən şirkətlərdir. Yəni, Vençur Kapitalı Şirkətləri təklif olunmuş məhsulu reallaşdırma bilmək üçün qurulmalı olacaq startapa səhmlər müqabilində maliyyə dəstəyi verərək və əmtəəni hazırlayan adam və ya təşkilata (layihə qurucusu) ortaqlıq yaratmaqdadır. Vençur Kapitalı Kompaniyalarının ölkə iqtisadiyyatı yönündən ən əhəmiyyətli funksiyası, yaxşı bir fikrə sahib çıxaraq, bu fikirdən müvəffəqiyyətli bir kompaniya qurmaqdır. Həmçinin, yeni ideyaların həyata keçirilməsi köməkçi olaraq kreativlik, innovasiyalar və startap mədəniyyətinə aludə edir. İnkişaf etmiş və ya inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, ümumiyyətlə ölkə iqtisadiyyatı daxilində ən azdoxsan faiz xıra və orta ölçülü şirkətlər ayrıca startaplar ümumiyyətlə çox yenilikçi düşüncələri sahib olmaqla birlikdə, bu fikirləri reallaşdırıb milyonlar əldə etmək üçün ilkin kapital sahibi olurlar. Nümunə olaraq ölkəmizdə Startaplar maliyyə üstünlüklərinin kifayət qədər yararlanmadığı. Vençurun əsas şirkətləri Startaplar'ın innovativ layihələrinin maliyyə dəstəyi ilə bu firmaların maddi problemlərini kökündən həll edə bilirlər. Bu faydaları səbəbilə, Vençur Kapitalı Şirkətləri, ölkənin iqtisadiyyatında əhəmiyyətli bir rol oynayırlar. Vençur Sərmayə Şirkətləri üçün investisiya etdikləri startapların hətta 25-30 faizi reallaşdırılsa da yatırmış olduqları sərmayə geri dönər. Bunlar üçün ən sərfəli investisiya hesab edilir (Qasımov F.H., Nəcəfov Z.M. , 2009).

İnnovasiya prosesləri və intiqamlı işin inkişaf prosesləri arasında sıx qarşılıqlı

əlaqə mövcuddur. Digər tərəfdən, innovasiya fəaliyyətinin nəticəsi olaraq, iş adamının inkişafı üçün bir mühit yaranır, digər tərəfdən, rifahın inkişafı kimi innovasiya fəaliyyətlərinə daha çox cəlbedici təsir göstərir.

İnnovasiya fəaliyyətinin xarakteristikası onun yekun nəticəsinin məhv edilməsidir və bu, onun materialının olgunluğunda yüksək riskli yüksək texnologiyalı məhsulun işlənilib hazırlanması və yaradılmasına şərait yaradır. Daha doğrusu, innovasiya layihəsinin uğursuzluqla əlaqəli maliyyə riski çox yüksək ola bilər. Elmi-texniki potensial genişləndikcə yenilik layihələrinin uğurla yerinə yetirilməsi üçün daha böyük zəmin meydana gəlir: lazımlı məlumat və təcrübəsi olan və kommersiya müvəffəqiyyət təmin etməyi bacaran mütəxəssislər ibarətdir, həmçinin texniki vasitələr təkmilləşir, hansıki köməyiylə kompleks istehsal prosesləri həyata keçirmək mümkündür.

Bununla yanaşı, iqtisadiyyatdakı struktur dəyişiklikləri zamanı sərmayə ənənəvi sahələrdən azaddır, investisiyanın yeni aspektləri üçün axtarış aparılır. Bütün bunlar yeniliklərin faktiki istehlakını artırır və ənənəvi yanaşmaların tətbiqində ənənəvi iqtisadi yanaşmaları həyata keçirmək mümkün deyil. Bu problemin effektiv həlli maliyyələşdirmə mexanizminin, yenilikçi innovasiya fəaliyyətinin intensiv inkişafından daha çox tələb edir.

Vençur sənayesinin formalaşmasında innovasiya infrastrukturunu, hər şeydən əvvəl, iş inkubatorları və texnoparklar kimi komponentlərinin müstəsna rolunu oynayır. Texnoparklar çərçivəsində elmi-texniki məhsul istehsal edən böyük miqyaslı şirkətlər. Bu səbəbdən qəsdən paytaxtıqdakı fərqlərin son dövrləri olmuşdur. İnkubatorlar inkişaf etmiş ölkələrdə yerli hökumətlər, qurumlar və sənaye şirkətləri tərəfindən maliyyələşdirilir və maliyyələşdirilir.

Məsələn, ABŞ-da yerli rəhbərliklər regional mənfəət fonları arasında maliyyə resurslarının mərkəzsizləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirirlər. Bunlardan biri işin özünün yeniliklərinin kiçik miqyaslı maliyyələşdirilməsi, digəri isə inkubator proqramının stimuludur. Eyni zamanda, iş inkubatoru, onun əmlakında və elmi istehsal fondlarında kapitallaşdırılmış materialdan istifadə edir (Abbasov A.B. , 2011).

Biznes-inkubatorların təşkilatçıları sahibin tərəfində hərəkət etməyə və

fəaliyyətin nəticələrindən faydalana bilərlər. Biznes inkubatorlarının əksəriyyəti qarışıq müəssisələr adlanırsa, dörd əsas növünü ayrı-ayrılıqda saxlamalıdırlar: korporativ, ictimai, universitet, özəl. Onlar maliyyə mənbələrinə və mövcudluğuna görə fərqlənirlər. İş inkubatorlarının effektivliyi kifayət qədər effektivdir.

Vençur uzun müddətdir maliyyələşdirmə mexanizmindən istifadə edərək aparıcı sənaye ölkələrinin təcrübəsini nümayiş etdirir və bu, innovasiya sektorunda maliyyə resurslarının cəlb edilməsinə həqiqətən xeyirlidir. Vençur işləri innovasiya fəaliyyətlərinin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. İnnovasiya xarakteri yenilik sahəsində kapitala çıxış yolu ilə müəyyən edilir.

Yenilik əsasında firmalarda iqtisadi böyümə iki təməl çətinliklə: yenilik fəaliyyətlərinin maliyyəsinə məhdudlaşdırma və çox müxtəlif yeniliklərdən investorlar üçün daha cəlbəedici və firmanın inkişafı bazarında onun mövqeyinin gücləndirilməsi üçün daha faydalı olanı seçərkən yenilik menecmentinin mürəkkəbliyi ilə əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, kapitaldan istifadənin ağırlığı yeniliklərin həyata keçirilməsinin kommersiya nəticəsidir. Demək ki, vençur kapitalı üçün yalnız yenilik fəaliyyətinin yalnız nəticəsi deyil, yalnız onlardan bazarında çox istehlakçıların tanıdıqları yüksək şansı olanı əhəmiyyətlidir, hansıki yekunda yüksək gəlir gətirsin, özü də qısa zaman dilimində.

Bəzi iqtisadçıların fikrincə, təkcə yüksək texnologiyalı sahədə özünün radikal yeniliklərinin intiqamlı mallarının yenilənməsi obyektində görünə bilər. Lakin onun inkişafı təcrübəsi bu yanaşmanı inkar edir. Vençurun paytaxtı insan kapitalının məhdud olması ilə innovasiya sahəsində ixtisaslaşma imkanı əldə edir, belə ki, maliyyə kapitalının və intellektual mənbələrin birləşməsini birləşdirir.

Vençur paytaxtının bu xüsusiyyəti onu maliyyə kapitalından ayırır və ona müəyyən bir təklif (xüsusiləşmə) verir. Vençur yalnız insan amilindən, intellektual əməkdən maliyyə istifadəsini nəzərdə tutmur və onu bu maliyyələşdirmə prosesinə daxil etmək istəyir. Vençur paytaxtı motivasiya edilir. Bu əhəmiyyətli xüsusiyyət budur ki, vençur kapital qoyulan vəsaitin qaytarılmasına, investisiyalaşmış kapitaldan nizamlı gəlir və faiz əldə etmək deyil, yenilik firmasının özünün inkişafına, həmçinin buraxılan yenilik məhsulundan qar almaqdır.

Vençur biznesinin xarakteristika xüsusiyyətlərindən biri budur ki, vençur kapitalı daim moda dəqiq reaksiya verir və onu yavaş-yavaş çalışır, yəni investisiya o sahəyə həvəslə yönləndirilir, hansıki elmtutumlu məhsulun sürətli və sərfəli realizasiyası imkanları ilə əlaqədardır. Vençur kapitalı xüsusiyyətlərinə, həmçinin yenilik layihələrinin finansmanının parçalanmasıdır, hansıki məqsəd, riskləri minimum- laşdırmaq məqsədiylə vençur kapitalist firmanın həyat dövrü mərhələlərini nəzərə alaraq maliyyə mərhələlər üzrə ayırır, firmanın inkişafının sonrakı hər bir mərhələsi əvvəlki mərhələnin müvəffəqiyyətindən bağlı olaraq maliyyəyə.

Vençur paytaxtının əhəmiyyəti artmaqdadır, çünki yeniliklərin əhəmiyyəti artır. Buradan çıxan nəticə çıxır ki, iqtisadiyyatın innovasiya inkişaf yoluna keçməsi nəticəsində vençur kapital tələb daim daha sürətlə artacaq (Cəbiyev R.M. , 2000, s. 48).

Dövlətin vençur maliyyəsinə aktivliyinin artması ölkənin beynəlxalq rəqabət gücünü təmin edən daha ümid verici elmtutumlu sahələrin inkişafında vençur kapitalının rolu və əhəmiyyətinin anlaşılması ilə əlaqədardır. Vençur maliyyə sisteminə dövlət dəstəyi, hər şeydən əvvəl elm, istehsal və bazarın birləşdirilməsi və aralarında yenilik proseslərinin kataliz şəbəkəsi qismində dövlət vəsaitinin istifadəsi əsasında möhkəm qarşılıqlı əlaqənin qurulmasına istiqamətli olmalıdır.

İnovasyonun yaradılmasında və yeni yüksəktexnoloji istehsalın inkişafında vençur kapitalı rolunun xəbərdar edilməsi haqqında ABŞ-ın sənaye sahələrinin təhlili aydın təsəvvür yaradır, hansıki bu sahələrdə vençur kapital iştirakı patent fəaliyyətinin həcmnin 5-18 nisbətində artmasına səbəb olmuşdur, həm də vençur maliyyələşdirməsindən istifadə firmanın məhsulunun bazara çıxarılması prosesi xeyli azalmışdır.

Vençur kapitalı yalnız inovasyonun yaradılmasında deyil, həm də inovasyonun yayılmasında əhəmiyyətli bir rol oynayır. Vençur kapitalı müxtəlif iqtisadi səviyyədə iqtisadiyyatın innovativ inkişafında müstəsna rol oynayır (Vəliyev T.S. , 2000, s. 59):

1) minisəviyyədə - texnoloji məlumatların, idarəetmə resurslarının və məlumatların istifadəsinə səbəb olur;

- 2) mikrosəviyyədə - kiçik və orta müəssisələrin inkişafı kimi görünür;
- 3) merosəviyyədə - yüksək texnoloji sahələrin inkişafını stimullaşdırır;
- 4) makrosəviyyədə - iqtisadiyyatın struktur modernləşdirməsinin, onun yenilik inkişaf yoluna keçməsinin təməlini meydana gətirər;

5) meqasəviyyədə - məlumat və texnologiyanın beynəlxalq transfer müddətini fəallaşdırmaqla və bütün dünya cəmiyyətinin elmi-texnoloji səviyyəsini yüksəltməklə qlobal dünya iqtisadi əlaqələrinin gücləndirilməsinə səbəb olur. Vençur kapitalı əsas xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi yenilik iqtisadiyyatında onun təməl funksiyalarını dəqiqləşdirmək etməyə imkan verir. İşlənən kapital kimi vençur kapitalı da özünü inkişafa obyektiv cəhd, ancaq onun xüsusiyyətini nəzərə alaraq nəticə çıxarmaq olar ki, o yalnız məhsulun istehsalı yolu ilə deyil, yenilik istehsalı yolu ilə, yəni araşdırma və istehsalın ayrı-ayrı mərhələlərini müxtəlif xüsusiyyətli əməyi, ayrıca yenilik fəaliyyətində istehsalın müxtəlif meyarlarını birləşdirmək Aradan istifadə edir.

Vençur kapitalının bir mərhələdən digərinə keçidi əsnasında həyatını tsiklində rolunun dəyişməsi olur və eyni zamanda onun forması dəyişikliyə məruz qalır. Vençur kapitalı müxtəlif formalarına müxtəlif xüsusiyyətləri uyğun gəlir, halbuki seyrək funksiya da vardır, hansiki vençur kaptalı bütün formalarda yerinə yetirməkdədir. Vençur sermayesinin əsas funksiyaları aşağıdakılardır: (Yahudov X.M., 2005, s. 19):

1. Elmi istehsalın funksiyası - intiqamlı kapitalın əsas funksiyası yenilikçi innovasiya və biznes fəaliyyətinin təmin olunması ilə idarə olunur və təsərrüfat sisteminin iqtisadi artımına gətirib çıxarır. Bu funksiya innovasiya istehsalının intellektual və kadr hazırlığını aktivləşdirir. İnnovasiya sektoru yeni texnologiya sənayesinin istehsal sahələrinə cəlb edilən investorların yeni bir kateqoriyasını yaratmaqla bağlıdır.

2. Yenilik fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi funksiyası - intiqamlı kapitalın əsas funksiyalarından birinə liberal yenilik mülkiyyətinin inkübasyon funksiyası deyilir. Bu, bəzi mühüm problemlərin həllini təmin edir:

- elm, istehsal və bazarın inteqrasiyasını gücləndirmək;

- ferma sisteminin səmərəli çeşidini birləşdirərək, həm də firmanın texnoloji yenilənməsi üçün kiçik sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi;
- təsərrüfat sisteminin rəqabət qabiliyyətini artırmaq;
- təsərrüfat sisteminin iqtisadi sistemə kömək etmək;
- yeni məhsulların ideyasından onun bazarının tətbiqinə qədər vaxtını azaldır.

3. İnnovasiya fəaliyyətinin investisiya təminat funksiyası - birinci funksiyası irəli gəlir və bir dərəcəyə ifadə etmək. Vençur kapitalının inkişafı cəhd və eniş prosesi vasitəsilə, yəni dövrü həyata keçirilir, o yenilik sektoru tam investisiya təminatı məsələsini həll etmək deyil, ancaq istehsalın müasir texnoloji təzələnməsinin qaynaq təminatındakı rolunu azaltmaq olmaz.

4. Yeni yaradılan kiçik yenilik firmasının müvəqqəti iqtisadi dayanaqlığına təminat funksiyası - vençur kapital çəkən firmanın bəzi risklərdən azad olunmasını təmin edilir.

5. İqtisadiyyatın struktur yenilənməsi funksiyası - qanun olaraq yeni texnoloji infrastrukturun və innovasiya infrastrukturunun formalaşmasında aktiv qatılaraq yeni rəqabətli şirkətin böyümə müddətini aktivləşdirmək yolu ilə kiçik sahibkarlıq yenilik təşkilatının inkişafına vençur kapitalının təsiri nəticəsində təmin edilir. Vençur biznesinin təşəkkülü kompüter və biotexnologiya kimi sahələrin sürətlə inkişafı ilə eyni zamana təsadüf, kiçik və orta müəssisələrin inkişafı yoldaşlıq edər, hansiki fundamental və tətbiqi elmlərdə ibarət çox fikir üçün özünə xas inkubator sayılır. Dünya bazarının həcmi hazırda 200 milyard dollardır. Son illər vençur sənaye ölkələrində, xüsuslə Çində, Koreya Respublikasında və Sinqapurda, Almaniyada, İsraildə, Finlandiyada geniş inkişaf etmişdir (Tağıyev A.H. , 2012).

İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində texnoloji inqilablar ən çox vençur kapital tərəfindən maliyyələşdirilən şirkətlər tərəfindən əldə edilmişdir. Vençur sermayesi, nanotexnologiya sahəsinin inkişafında açıq şəkildə görülə bilər və müasir elmi-texnoloji inkişafa təsiri maliyyə paytaxtı üçün əhəmiyyətli bir hissəsidir. Nanotexnologiya layihələri kapitalın cəlb edilməsi təcrübəsinə əsaslanır və dünyanın bir çox ölkələrində son illərdə nanotexnologiya şirkətlərinin iştirakını

artırma tendensiyası müşahidə olunur. Bu layihə ilk emal mərhələsindən modernizasiya mərhələsinə çıxmaq və nanotexnologiya sahəsində kapitaldan istifadə edərək nanotrofik məhsulun istehsalını genişləndirmək üçün imkan verir ki, bu da dünya nanotexnologiya bazarında aparıcı mövqeyə gətirib çıxarır.

Vençur paytaxtının xüsusiyyətləri və funksiyalarının təhlili, onların kapitalin iqtisadi məzmunu ilə müqayisəsi kapitalist kapitalın iqtisadi xarakterini şəxsi resurs kimi açmasına imkan verir. Vençur paytaxtı, innovasiya və investisiya fəaliyyətlərinin inkişafı yolu ilə kənd təsərrüfatı sistemində işgüzar fəaliyyətə sinergetik təsir göstərir. Vençur paytaxtı xüsusi bir iqtisadi kateqoriyadır, investorların və sahibkarlar arasındakı qarşılıqlı mənafelərini, yenilik təsisatlarının yaradılmasını və uzunmüddətli investisiyaların inkişaf etdirilməsini və risklərin azaldılmasını əlaqələndirir.

Bütün bunlar kapitalist kapitalın iqtisadiyyatın struktur sərəncamının xüsusi agentini hesab ediləcəyini düşünür. İnnovasiya sahəsindəki kapital kapitalının xüsusi rolu klimalıdır və bu, dünya təcrübəsində yeniliklərin maliyyələşdirilməsinin ən vacib mənbələrindən biri olan kiçik və orta yüksək texnologiyalı firmaların sərmayələrinə yönəldilir.

İnnovasiya firmalarının maliyyələşdirilməsinin mənbəyi kimi Vençur kapitalının üstünlüyü olan iqtisadiyyatın inkişafı və onun struktur əhəmiyyətini mühüm element kimi iqtisadiyyatın kapitalından nəticə əldə etmək mümkündür, innovasiya fəaliyyətinin yeni investisiya mexanizmini təşkil edir və ümumiyyətlə iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini artırır. Vençur paytaxtı milli iqtisadiyyatın yenilikçi inkişafa təsirinin effektivliyidir. (Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. , 2009):

- iqtisadi sistemin struktur dəyişikliyi, daim inkişaf edən dinamik sahələrə dəstək;
- iri şirkətlərin, kiçik və orta sahibkarlığın yenilikçi strukturunun inkişafını stimullaşdırmaq;
- elmi emalın istifadəyə verilməsi dərəcəsinin artırılması, iqtisadiyyatdakı yeniliklərin həyata keçirilməsi və yayılması sürətinin artırılması;
- kadrların ekspertizasının artırılması və yeni peşələrin bərpası, yeni

rəqabətədavamlı iş yerlərinin yaradılması;

- sosial sahənin inkişafı, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması. Yuxarıda göstərilən şərtlərdən göründüyü kimi, Vençur əsaslı investisiya tərəfdaşlıqlarının əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- Vençur prinsipi investisiya tərəfdaşlığıdır, lakin fərqli status və prosedurları əhatə edir. Investisiya formatı bir tərəfdaşlıqdır və heç bir maraq yoxdur.

- Birgə müəssisənin məqsədi səhm almaq və şirkətin rəhbərliyinə qoşulmaq və şirkətin nəzarətini yoxlamaqdır. Onun məqsədi şirkəti məhsul və xidmətlərin istehsalına kömək etmək və şirkətin daha çox qazanc əldə etməsi və şirkətin səhmlərini daha yüksək qiymətə satması üçün bir mühit yaratmaqdır.

- Şirkətlərin ilkin sərmayələri üçün yaxşı bir qaynaq.

"Xəzər Ventures" və "Infipro" Azərbaycanda hazırda mövcuddur, həmçinin informasiya texnologiyaları, internet və proqram təminatı sahəsində ixtisaslaşan şirkətin başlanğıc mərhələsinə investisiya yatırırıq. Siz bu şirkətlərlə daha çox firma şirkətləri siyahısına əlavə edə bilərsiniz.

Ümid edirik ki, növbəti məqalədə bu barədə yazacağıq, müxtəlif Vençur əsas şirkətlərinin adını nəzərdən keçirək. Təvsiyəmiz ki, Azərbaycanda tanınmış ənənəvi biznes sahələrində işləyən investorlar var və bu investorlar ilk növbədə Vençur şirkətinin yaradılması ilə birləşmə şəklində yaradılmalıdırlar. Yerli başlanğıclara sərmayə qoymaqla, bu insanlar ölkənin inkişafı baxımından həm sermayesini 1-dən 5-ə qədər artırma bilirlər (Мочерний С.В. , 2008).

II FƏSİL. İNNOVASIYA SAHİBKARLIĞI VƏ VENÇUR BİZNESİ İNKİŞAFININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

2.1. Sahibkarlığın innovasiyalı inkişaf mexnizminin formalaşması

Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişaf mexanizminin formalaşması prosesinə sistemlidir mövqeyindən ələ almaq lazımdır. Bu onunla klimalı ki, sistem - qarşılıqlı əlaqəli elementlərin məcmusudur, hansiki yeni xüsusiyyəti olan məqsədli təhsil meydana gətirir, onun ayrı-ayrı hissələri yoxdur və yalnız yenilikçi inkişaf mexanizminin bütün ünsürləri məcmusunda bu proseslərin daha təsirli idarə təmin etmək mümkündür.

Bu yanaşmanın ifadəsi milli iqtisadiyyatın innovativ inkişaf konsepsiyasının hazırlanmasıdır. İqtisadiyyatın innovativ inkişaf problemləri ilə lokal və qlobal müstəvidə fəaliyyət göstərən elm adamlarından P.Druker, T.İ.Lomaçenko, S.V.Moçeyni, L.İ.Fedulova, Q.Y.Qoldşteyn, Ə.M.Abbasov, Z.M.Nəcəfov, F.N.Qasimov və başqaları məşğul olmuş, sanballı əsərlər çap etdirmişlər.

Lakin bu yazarlar milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafı konsepsiyasının formalaşmasına kifayət qədər diqqət yetirmirdi. Elmi ədəbiyyatda "anlayış" termini fərqli yanaşmalar var, onların içərisində ukrayna alimi S.V.Moçeynin yanaşması daha düzgündür.

Ona görə "anlayış - araşdırmanın, təzahürlərin və proseslərin ayrı-ayrı predmetinin izahının başasalma üsullarının, baxışların məcmusudur". Bizim firrimizcə, inno-vasiyalı inkişaf anlayışı budur ki, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının rəhni onun elmi və texniki potensialıdır (Шелюбская Н.В. , 2003, s. 51).

İnnovasiyanın yayılmasında əsas kapitalla yönəldilmiş investisiya mühüm rol oynayır.

Cədvəldən görüldüyü kimi, 2014-cü ildə Azərbaycanda əsas kapitalla yatırılan investisiyaların həcmi 3,1 dəfə artaraq, 2005-ci ilə nisbətən, bu artım əsasən yerli materiallarla təmin edilib. Bu dövrdə əsas kapital üçün daxili materiallar 5,8 dəfə, xarici materiallar isə 11,1 faiz azalıb. Bunun nəticəsində, əsas kapital üçün ümumi investisiya həcmində daxili fondların payı 2014-cü ildə 79,5-dən 2005-ci

ildəki 36,5-dən, xarici fondların payı isə faiz dərəcəsi 63,5-dən 20,5-ə endirildi (www.stat.gov.az).

Cədvəl 1: Azərbaycan Respublikasında əsas kapitala yönəldilmiş investisiya, milyon manat

İllər	Cəmi, milyon manat	O cümlədən			
		Məhsul istehsalı obyektlərinin tikintisinə		Xidmət sahələri üzrə obyektlərin tikintisinə	
		milyon manat	faizlə	milyon manat	faizlə
2005	5769,9	4262,8	73,9	1507,1	26,1
2006	6234,5	4365,1	70,1	1869,4	29,9
2007	7471,2	4838,7	64,8	2632,5	35,2
2008	9944,2	4652,0	46,8	5292,2	53,2
2009	7724,9	3522,0	45,7	4202,9	54,3
2010	9905,7	7499,2	75,7	2406,5	24,3
2011	12799,1	6033,0	47,1	6766,1	52,9
2012	15407,3	7187,8	46,7	8219,5	53,3
2013	17850,8	8781,6	49,2	9069,2	50,8
2014	17618,6	10225,2	58,0	7393,4	42,0
2015	15957,1	90585,7	56,8	68985,1	43,2
2016	15772,2	64902,7	41,1	92825,4	58,9
2017	17430,3	87652,5	50,3	86650,8	49,7
2018	1824,71	816,21	44,7	100,85	55,3

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/menu/2/quality/az/lecture>

Təhlil göstərir ki, əsas kapitala qoyulan investisiyaların strukturunda tikinti-montaj fəaliyyətinin payı 2014-cü ildə 62,4 faiz səviyyəsində 2005-ci ildə 53,9 faizdən, avadanlıqlar, alətlər və minaların payı isə 23,4 faiz dərəcəsindən 15 faizədək azalmışdır (Cədvəl 2.2).

Regional və institusional orqanların investisiya siyasətinin əsas vəzifəsi investisiyaya innovasiya xarakteri veridiyidir. Yalnız bu yolla mal və xidmətlərin yenilikçi inkişafı və rəqabətqabiliyyəti üçün maliyyə bazası təmin etmək olar. Biznesin innovativ inkişafı tərəfdaşlıq, sahibkarlar və əhəlinin tərəfdaşlığı əsasında həyata keçirilməlidir. Konsept iş reallaşmasında fəal iştiraka hədəflənir, onun marağını nəzərə alır və müəssisənin innovasiya tələbin artmasına yönəldilmişdir. Geniş mənada anlayış təşəbbüs və onun reallaşdırılması üçün tədbirlər, elm və iş

arasında tərəfdaşlıq əlaqələrinin inkişafı və cəmiyyətdə iş fəaliyyətin artırılması üçün şəraitin yaradılmasına istiqaməti təyin edər. Bir anlayış özündə iqtisadiyyatın innovativ inkişafının prinsiplərini, məqsədini, vəzifələrini və mexanizmlərini sintezləşdirir. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

Cədvəl 2: Azərbaycan Respublikasında əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın quruluşu (fazilə)

İllər	Cəmi investisiyalar	o cümlədən:		
		tikinti-quraşdırma işləri	maşın, adanlıq, alət və inventarlar	sair işlər
2005	5 769 876,3	3 109 701,8	1 350 767,0	1 309 407,5
2006	6 234 483,7	3 162 232,5	1 872 178,6	1 200 072,6
2007	7 471 189,9	3 856 588,6	2 022 220,3	1 592 381,0
2008	9 944 153,8	5 919 856,5	2 729 378,1	1 294 919,2
2009	7 724 944,8	5 183 035,5	1 474 052,7	1 067 856,6
2010	9 905 665,8	6 569 414,6	2 579 498,8	756 752,4
2011	12 799 061,3	7 834 848,1	2 380 228,8	2 583 984,4
2012	15 407 274,4	9 407 896,2	2 348 758,2	3 650 620,0
2013	17 850 815,7	11 837 485,4	2 222 662,9	3 790 667,4
2014	17 618 601,1	13 287 645,3	2 064 804,0	2 266 151,8
2015	15 957 028,2	11 722 891,9	1 980 581,2	2 253 555,1
2016	15 772 825,8	11 531 951,9	1 866 110,2	2 374 763,7
2017	17 430 339,5	12 447 039,1	2 161 966,1	2 821 334,3

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/menu/quality/az/lecture/cnstrk>

- prinsip prinsipi. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişaf məqsədinə uyğun olaraq konkret istiqaməti var, inovasiyanın tətbiqi üçün iqtisadi subyektlərə motivləri formalaşdırır;

- sistematik prinsip. İqtisadiyyatın innovativ inkişaf mexanizminin formalaşması son nəticəyə hədəflənməlidir, hansıki bazarın tələbinə və iqtisadiyyatın yenilikçi inkişaf mexanizmlərinin səmərəliliyinin təsvirinə cavab verən yenilik prosesinin miqdar və keyfiyyət parametrləri uyğunluq dərəcəsini etiva edir;

- Beka prinsipi. Müəyyən bir müddətdə mövcud qanunvericiliyin dəyişdirilməsi deməkdir;

- elmi əsaslandırma prinsipi. İqtisadiyyatın innovativ inkişafı müəyyən parametrlərin müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur;

- tək yanaşma prinsipi. İqtisadiyyatın innovativ inkişafı üçün dövlət və regional proqramların hazırlanmasına vahid yanaşma;

- rahatlıq prinsipi. Bütün iqtisadi məsələlər üzrə normativ-hüquqi və tənzimləyici razılaşmaların anlaşılmasını təmin edir; koordinasiya prinsipi. Müəyyən tənzimlənmənin müxtəlif səviyyələrinin effektivliyini nəzərdə tutur, hər bir yerin müəyyən edilmiş məqsədə çatmaq üçün yerin və rolu aydın şəkildə təsbit edir. İnnovativ inkişaf konsepsiyası ölkə iqtisadiyyatının və innovasiyanın davamlı inkişafının ən geniş aspektlərindən biri olmalıdır: texnologiyanın, idarəetmənin, marketinqin, maliyyə və s. aktiv istifadə, yerli şirkətlərin artması və biznesin inkişafı imkanlarının genişləndirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması. (Шелюбская Н.В., 2001, s.15).

- Ölkə iqtisadiyyatının innovativ inkişafının əsas məqsədi təkraristehsalı genişləndirmək, məhsuldar qüvvələri, elm və mədəniyyəti gedərək keyfiyyət dəyişdirmək, keyfiyyət yeni növ texnikalar, əmək predmetləri, əqli mülkiyyət obyektləri və texnologiya yaratmaq, mənimsəmək və çıxarmaq, həmçinin əməyin və rəhbərliyin daha inkişaf etmiş formalarını tətbiq ibarətdir.

Bu məqsədə çatmaq üçün aşağıdakıları həyata keçirmək vacibdir:

- daha çox investisiya çəkən ölkələrdən birinin səviyyəsinə çatmaq, hansıki məlumatların yaradılması və istifadəsinin təsirli strategiyasına görə;

- ölkənin elmi və texniki imkanlarından istifadə etməklə innovasiya fəaliyyətinin effektiv inkişafı üçün mühit yaratmaq;

- yeni əlavə dəyərin əhəmiyyətli artımını yaratmaq və yenilikçi innovasiya fəaliyyətlərini yaratmaq;

- biznesin idarə olunması sektorunda yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin innovasiya-texnoloji hazırlıq sisteminin yaradılması. Yeni inkişaf anlayışının həyata keçirilməsinin məqsədli göstəriciləri bunlardır:

1. Dövlətin dəstək mexanizmini təyin mövcud məqsədli proqramların yerinə yetirilməsi və yeni normativ-hüquqi aktlar qəbul edilməsi yolu ilə yenilik fəaliyyəti subyektlərinə kömək üçün dövlət xərclərinin artırılması.

2. İnnovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi xərclərinin meydana gəlməsində dövlət vəsaitlərinə nisbətən büdcədən kənar mənbələrdən daxil olan vəsaitin həcmnin artırılması.

3. Kiçik innovasiya təşkilatların sayının ilbəlil çoxaldılması.

Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının məqsəd və prinsipləri vəzifələri və vəzifələrin yerinə yetirilməsində təcəssüm edir, hansıki formalaşması zamanı bir sıra tələbləri təmin etməlidir. Azərbaycan iqtisadiyyatının innovativ inkişafı irəlilə texnologiya və məlumata söykənən elmtutumlu sahələrin inkişafına hədəflənməlidir. Daha doğrusu, yenilikçi inkişaf anlayışının tətbiq olunması ilə əlaqədar aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir:

1. İnovasyonun tətbiqi və istifadəsinə şirkətlər və təşkilatların stimullaşdırılması. Məqsəd - inovasyonun sürətli yayılmasına nail olmaq, yeniliklərdən istifadəsinə aktivləşdirmək, milli müəssisələrin fəaliyyətlərinin səmərəliliyinin və rəqabətqabiliyyətini artırmaq, yeni bazarların mənimsənilməsində və yeni iş yerlərinin yaradılmasında şirkətlərə kömək etməkdən ibarətdir ki, bu da nəticədə ölkənin iqtisadi inkişafını müəyyən edir, vergitutma içində genişləndirilməsinə və insanların həyat səviyyəsinin bu inkişafa gətirib çıxarır.

İnovasyonun tətbiqi və istifadəsinə şirkət və təşkilatların xəbərdar edilməsi üzrə vəzifələrin həyata keçirilməsində alınacaq əhəmiyyətli nəticələrə aid:

- şirkətlərin innovasiya fəaliyyətlərinin səmərəliliyinin və məqsədyönlülüynün artırılması;
- şirkətlərdə innovasiya idarəetmə təcrübəsinin artırılması;
- universitetlər, elmi tədqiqat institutları və şirkətləri arasında yeni əlaqələrin qurulması;
- vençur kapitallaşması üzrə investisiya şirkətlərinin dövlət tərəfindən motivasiyə edilməsi;

- anlayışın reallaşdırılması prosesinə daxil edilən şirkətlərin sürətlə çoxaldılması, eyni zamanda yenilik şirkətlərinin rəqabətqabiliyyətinin və qazancın artırılması.

İnnovasiya fəaliyyətinin təşviq olunmasına kömək edən agentlər. Məqsəd, innovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün müvafiq şərait yaratmaqdır. Bu vəzifənin həyata keçirilməsi rəqabət mühitinin gücləndirilməsinə, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və iqtisadi göstəricilərin artmasına kömək edə bilər.

İnnovasiya fəaliyyəti Əhəmiyyətli nəticələrin göstərişlərinin artırılması üzrə agentlər alınmalıdır:

- ölkənin müsbət yeniliklərinin imicini yaratmaq;
- dövlət sektorunun iqtisadi inkişaf prosesinə daxil edilməsi;
- elmi nəticələrin həyata keçirilməsi prosesinə müsbət münasibətlərin formalaşdırılması və biznesin inkişafı üçün elmi potensialın istifadə edilməsi;
- elmi təşkilatların bazasında fəaliyyət göstərən şirkətlərin inkişafı üçün şəraitin yaradılması;
- Beynəlxalq idarəetmə standartlarının (ISO) standartını keçmiş şirkətlərin sayını artırmaq, keyfiyyət idarəetmə sistemini biznesin yeni formatına çevirmək.

1. Yüksək texnologiyalı sahələrdə xarici sərmayələrin cəlb edilməsi. Xarici investisiyaların rəqabət üstünlüklərindən, xüsusilə yüksək elmi potensialdan, ucuz işgücdən cəlbedici coğrafi vəziyyətdən faydalanmaqdır. Xarici investisiyaların yüksək texnoloji sahəyə cəlb edilməsinin vacib nəticələri: beynəlxalq elm mərkəzlərinin fəaliyyəti ilə bağlı texnoloji sektorlarda ticarət razılaşmalarının müxtəlif formalarının artırılması; Dünyanın ən böyük innovasiya şirkətlərini və onların texnologiyalarını cəlb etmək; Dünyadakı elm və texnologiya bazarlarında Azərbaycanın populizasiyası.

2. Effektiv innovasiya infrastrukturunun yaradılması. Məqsəd, innovasiya fəaliyyətinin sürətli inkişafına kömək edən effektiv infrastrukturların yaradılmasıdır. Birincisi, kompleks struktur üçün əsas yaratmaq və öz inkişafı üçün mühit yaratmaq

lazımdır. Alt infrastruktur xidmətlərinin növünə görə aşağıdakı əlaqəli sistemlər mövcuddur: - informasiya təhlükəsizliyi sistemi;

- proqram və layihələrin ekspertizası sistemi;
- maliyyə-iqtisadi təhlükəsizlik sistemi;
- istehsal-texnoloji dəstək sistemi;
- sertifikatlaşdırma sistemi;
- məhsul bazarında irəliləyiş sistemi;
- innovasiya fəaliyyətinin inkişafının koordinasiyası və tənzimlənməsi.

3. Bu halda, infrastruktur sistemlərinin xidmətlərini təmin etmək üçün əlaqələndirilməlidir. Innovasiya infrastrukturunun elementləri hansı infrastruktur sistemlərinin əsasları üzrə hazırlanmalıdır: dövlət elm mərkəzləri, sahə institutları, kolleclər, texnoparklar. Elmi-texniki məhsulun istehsalına və bazar irəliləməsinə birbaşa cavab verən sistemin komponentləri injiniring olmalıdır. Elmi-texniki və innovasiya fəaliyyətinin infrastruktur təminatına yeni yanaşmanın həyata keçirilməsi müvəffəqiyyətli iş üçün zəruri olan çoxlu komponentlərin olmaması və öz işlərini yerinə yetirmək üçün tədqiqat və emal ilə məşğul olan müəssisələrə imkan verir. (Иновационная деятельность и венчурный бизнес: научно-методическое пособие. Минск: ГУ «БелиСА», 2011., s. 84).

Bu vəzifənin həyata keçirilməsindən əhəmiyyətli nəticələr daxildir: innovasiya fəaliyyəti məsələləri müxtəlif təyinatlı qrupların ehtiyaclarına uyğun dəstək verə bilən mütəxəssislərdir; Real xidmət paketi, müxtəlif yenilik qruplarının inkişafı, müxtəlif məqsədli qrupların inkişafına imkan verir.

4. Cəmiyyətdə innovasiya mədəniyyət səviyyəsini artırmaq. Məqsəd - konsepsiyanın məqsədinə çatmaq üçün kadr potensialından maksimum dərəcədə effektiv istifadə etməklə innovasiya mədəniyyətinin səviyyəsini artırmaq. Nəsil qabiliyyətinin yeni ideyası və müvəffəqiyyətin mühüm amillərinin praktiki həyata keçirilməsinin müxtəlif məqsədlərinin peşə yerinə yetirilməsi məsələsinin formalaşdırılması ilə əlaqədar obyektiv qərarların qəbul edilməsi. Konsepsiyanın həyata keçirilməsində iştirak edən müxtəlif qruplar arasında qarşılıqlı fəaliyyətin effektivliyini artırmaq üçün: müəssisələrdə və konsaltinq müəssisələrində kadrların

ixtisasını beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə çatdırmaq. Konsepsiyanın reallaşdırılması sahibkarların və təşkilatların koordinasiya fəaliyyətindən daha çox asılıdır, yəni yenilikçi inkişaf mexanizminin fəal fəaliyyətinin üçü təmin olunur:

- iqtisadi əsas;

- korporativ quruluş. Beləliklə, innovativ inkişaf prinsipləri, məqsədləri və vəzifələri liberal iqtisadiyyatın innovativ inkişafına təsir edən normativ-hüquqi və iqtisadi amilləri nəzərə alaraq kompleks mexanizmin hazırlanmasını tələb edir. (Воронин А.М., Воронина Н.Б., 2006, s. 58).

2.2. Sənaye-innovasiya klasterlərinin mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Klaster dövrü ilk növbədə XIX əsrdə Britaniya iqtisadçısı Alfred Marşalın əsərlərində istifadə edilmişdir. O, klasteri "lokallaşdırılmış sənaye" və "sənaye zonası" termini çağırır. O, eyni regionda kiçik və orta kapital sahiblərinin iqtisadiyyatda "sinergetik təsir" adlandırdığı böyük korporasiyalarla rəqabət qabiliyyətinə malik olduğunu hesab edir. A.Marşal "sənaye zonası" yaratmaq üçün aşağıdakı amilləri nəzərdən keçirdi:

1. ixtisaslı işçi qüvvəsinin ümumi bazası; Bölgə daxilində firmalar arasında ticarət;

2. Şirkətlər arasında biznes bölmələri. A.Markarsın sözlərinə görə, resursların qənaətinə görə, bir çoxluğun yaradılması və ya coğrafi birləşmənin yaradılması, xammalın tətbiqi, avadanlıqların çatdırılması və şirkətdə dari ixtisaslaşmış işçilərin yaradılması ilə hesablaşmaq olar (Vəliyev T.S. , 2000, s. 79).

Harvard alimi Maykl Porter sənaye bölgəsini şərh edərkən "klaster" termini istifadə etmişdir. Burada müasir quruluş nəzəriyyəsinin qurucusu sayılır. M.Porter yalnız yeni bir müddət təklif edərək, dövlətin rəqabət gücünü artırmaq üçün yeni dövlət siyasətini nümayiş etdirdi. Xarici ölkələrin innovasiya siyasətinin ümumi tendensiyasına formalaşma əsaslı yanaşma aiddir. Set iqtisadiyyatının qurucusu olan amerikalı iqtisadçı M.Porter əvvəlcə "Rəqabət" modelini təsvir etmişdir. Cluster - coğrafi cəhətdən əlaqəli şirkətlər qrupu, ixtisaslaşmış şirkətlər, əlaqəli sahələrdə şirkətlər, eləcə də onların fəaliyyəti ilə bağlı müəyyən sahələrdə rəqabət aparan və

birgə biznes apararı şirkətlər (Мочерний С.В. , 2008, s.485).

Klasterlərin yaradılması ayrı-ayrı ərazilərdə iqtisadi artım prosesini sürətləndirir ki, bu da ölkənin innovasiya fəaliyyətinin və artımının artmasına səbəb olur. Xarici ölkələrin təcrübəsi regionda bir qrup şəxsin qarşılıqlı fəaliyyətinin məşğulluğun və investisiyanın artmasına və milli iqtisadiyyatda aparıcı texnologiyaların tətbiqinin sürətləndirilməsinə gətirib çıxarır. Təcrübə göstərir ki, yüksək texnologiyalı müasir istehsalın inteqrasiyası yalnız üfqi, çarpaz və şaquli proseslər vasitəsilə həyata keçirilir.

İqtisadi irəliləyiş müəssisələrdə dərin şəkildə yayılır, birləşmələr və şəbəkələr, onların qrupları və şəbəkələri. Dövlətin yenilik siyasətinin formalaşmasının ümumi meyillərinə, yenilikçi inkişaf ərazilərinin tipini, Avropa Birliyi ölkələrinin elmi və texniki potensialının yüksək tərərgüzləşməsinə nəzərə alaraq, onun meydana gəlməsində universitetlərin rolu və yerinin müəyyən edilməsinə yanaşma aiddir. Ölkələrin universitetlərə daxil edilməsi ölkənin rəqabət üstünlüyünü təmin edir: sərmayəçilər iqtisadiyyatın real sektoruna, təhsil və tədqiqat işlərinə səy göstərə bilərlər. Belə qarşılıqlıların vacib cəhəti onların innovasiyalarına yönəldilmişdir.

Yenilikçi qrup - müstəqil müəssisələr: elmi qurumlar, universitetlər, əl işi, elm və Qasiliq linkinin istehsalı, birgə innovasiya fəaliyyətində iştirak edən qurumlara və istehlakçılara dəstək.

Son illər Azərbaycanda sənaye kümənləmələri, yəni sənaye minaları, texniki parklar və biznes inkubatorlar yaratmaq üçün Azərbaycanda müəyyən işlər görülmüşdür. Klasterlərin kiçik müəssisələrinin kiçik həcmi kiçik müəssisələrin sürətli inkişafına və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında roluna səbəb ola bilər.

Kompaniyaların digər formaları ilə müqayisədə kompaktların üstünlüyü sinergetik təsirin əldə edilməsidir. İqtisadiyyatda sinergetik təsir şirkətlər qrupunun birgə fəaliyyəti nəticəsində qarşılıqlı aktiv olmadıqda, onların fəaliyyətinin kollektiv nəticələrindən əhəmiyyətli dərəcədə üstündür. (Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. , 2009, s. 90).

Sinerji effektinin şərtləri aşağıdakılardır:

- əmək bölüşdürülməsi (məhsulun keyfiyyətini yaxşılaşdırır, hər bir şirkət

ixtisasartırma üçün çalışır);

- şirkətlərin yerli yerləşdirilməsi (nəqliyyat xərclərinin azaldılması);

- əməkdaşlığın güzəştli şərtləri (uzunmüddətli əməkdaşlıqla bağlı sazişlərin dəyərinin azaldılması);

- ümumi əmək resursları.

Bu şərtlərin yerinə yetirilməsi şirkətlərin maliyyə və biznes fəaliyyətlərinə müsbət təsir göstərir. Daha doğrusu məhsulun maya dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır, bu da daha çevik qiymət siyasətinə imkan verir; İstehsal edilən məhsulun keyfiyyəti artmaqdadır, bu isə öz növbəsində iştirak edən şirkətlərin bazar rəqabət gücünü artırır. Birləşmə və qrupların yaradılması üçün əsas prinsiplər hesab edilən yuxarıda göstərilən məlumatlara əsaslanaraq nəticələr əldə etmək çətin deyil. Kümelenmənin iştirakçıları bir sıra nəzəri üstünlüklərə sahibdirlər: yeni investisiya artımlarının cazibədarlığı, xərclər azalır, rəqabət qabiliyyəti artır və s. əməkdaşlıq sistemi idarəetmə sistemindəki iştirakçılar arasında əhəmiyyətli rol oynayır, istənilən sistem isə nəzarətə ehtiyacı var.

Klasterin inkişaf mərkəzi (KİM) hər anbarda iştirak edən iqtisadi resursların bölüşdürülməsi ilə yanaşı kümelenmə layihələrinin həyata keçirilməsinə nəzarəti həyata keçirir. Çox hallarda bu mərkəz bələdiyyə orqanları kimi fəaliyyət göstərir. Klaster layihəsi üç əsas iştirakçıdır: investorlar, müəssisə və xaki-miyyət orqanı. Bu iştirakçıların hər birinin maraqları təqdim olunur (Cədvəl 2.3).

Cədvəl 2.3-də göstərildiyi kimi, iştirakçıların maraqları fərqlidir. Zəmanət iştirakçılarından heç birini enerjiyə salmaq yanlış olardı, çünki onlar resursları obyektiv bölməyə və bütün qəbilə maraqlarına uyğun hərəkət etməyə qadir deyillər.

Şirkət xarici faktorlara təsirini bilmir. Daxili amillər şirkətin təsirinə məruz qalarsa, onların üzərinə müsbət təsir Klaster İnkişaf Mərkəzinin əsas vəzifəsi hesab olunur. Klaster İnkişaf Mərkəzinin effektivliyinin müəyyənləşdirilməsi göstəricilərində, rentabelliyyətə, şəxsi və borc prinsipinə, rentabelliyyətə, əmək məhsuldarlığına, həyata keçirilən layihələrin marağına xərclənir. göstəricilərdən istifadə olunur.

Dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarının yüzdə 50i dağıldı. Avropa kümelenmiş rütbəsi məlumatlarına görə, Qərb və Şərqi Avropanın 28

ölkəsində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində 281 klaster işləyir və bunlardan 42 milyonu işçi qüvvəsi kimi işləyir. ABŞ-da 300 qrup kümelənmiş, bunlardan 240-u regional qruplardır. Dünyanın 100-dən çox ölkəsi və bölgəsi klasterlərin inkişafı üçün proqramları var (Болгов В.Е. , 2013, с. 85).

Cədvəl 3: Klaster iştirakçılarının maraqları

<i>Tələbat</i>	<i>Maraqlar</i>		
	<i>Müəssisənin</i>	<i>İnvestorların</i>	<i>Hakimiyyət orqanlarının</i>
Resurslarda	Maliyyə resursları ilə təmin edilməsi	Müştəri bazasının genişlənməsi. Müəssisənin pul axınlarının	Regional verginin artması. Sosial layihələrin maliyyələşdirilməsi
Risqlərin azaldılmasında	Konsaltinq, investisiya, informasiya infrastrukturunun inkişafı	İnvestisiyanın qaytarılmasına zəmanət	Əhalinin sosial müdafiəsinin yüksəldilməsi. İşsizliyin azaldılması. Əhalinin gəlirinin artırılması
Cəlin artırılmasında	Rentabelliyyənin yüksəldilməsi. Vəsaitin dövr etməsinin sürətlənməsi	Maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi	Layihənin sosial və iqtisadi səmərəliliyi
Rəqabət üstünlüyünün saxlanılması və artırılmasında	Bazar payının artırılması, markasının nüfuzunun artırılması, əmtəənin çeşidinin genişləndirilməsi	İnvestorun reputasiyasının və kapital bazasının artırılması	Nəqliyyat, istehsal, sosial məişət infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi. Əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi.

Mənbə: Болгов В.Е. Концептуальные основы инновационной модели развития национальной экономики / экономика и управление. – 2013. S.16

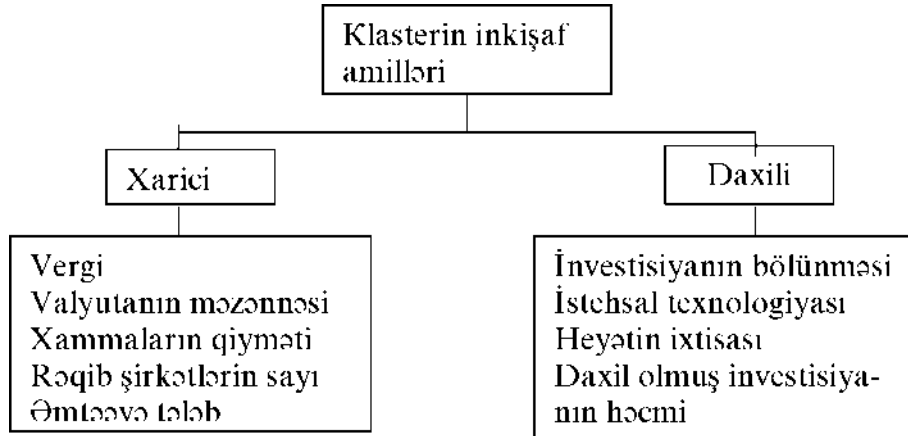
Kluster İnkişaf Mərkəzi bütün anbarın iqtisadi effektivliyini və hər bir biznesin fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa bilər. 1990-cı ildən etibarən dövlətin və xarici ölkələrin regionlarının rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün iqtisadi inkişaf siyasəti qarşıdurmaların meydana gəlməsinə gətirib çıxardı. Kümelənmələrin fəaliyyətindən yaranan iqtisadi üstünlüklər aşağıdakılardır:

- yüksək məhsuldarlıq səviyyəsinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- yeni müəssisələrin inkişafı və sahibkarlığın inkişafı;
- sosial rifahın həyata keçirilməsi - sosial kapital və reputasiya;

- klinker iştirakçılarının fəaliyyət növləri arasında qarşılıqlı əlaqənin inkişafı;
- nüfuza əsaslanan mühit yaratmaq yolu ilə transaksiya xərclərinin azaldılması.

Klasterin inkişafı məsələsi matrisin inkişaf meyarlarından ibarətdir. Bütün amillər iki qrupa bölünür: daxili və xarici amillər (rəqəm 2.1).

Şəkil 1: Klasterin inkişaf amillərinin təsnifatı

Mənbə: Болгов В.Е. Концептуальные основы инновационный модели развития национальной экономики / экономика и управление. – 2013. s.17

Kluster İnkişaf Mərkəzi bütün anbarın iqtisadi effektivliyini və hər bir biznesin fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa bilər. 1990-cı ildən etibarən dövlətin və xarici ölkələrin regionlarının rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün iqtisadi inkişaf siyasəti qarşıdurmaların meydana gəlməsinə gətirib çıxardı. Küməlmələrin fəaliyyətindən yaranan iqtisadi üstünlüklər aşağıdakılardır:

- yüksək məhsuldarlıq səviyyəsinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- yeni müəssisələrin inkişafı və sahibkarlığın inkişafı;
- sosial rifahın həyata keçirilməsi - sosial kapital və reputasiya;
- klinker iştirakçılarının fəaliyyət növləri arasında qarşılıqlı əlaqənin inkişafı;
- nüfuza əsaslanan mühit yaratmaq yolu ilə transaksiya xərclərinin azaldılması.

Klaster innovasiya üçün aşağıdakı amillər hesabına əlverişli mühit yaradır:

- Şirkətlərin, istehlakçıların, malların və digər müəssisələrin konsentrasiyası ilə yaranan yaxınlıq həmişə yenilikləri stimullaşdırır;
- fərdi firmaların innovasiya fəaliyyətinin inkişafına gətirib çıxaran bir-biri ilə əlaqəli sahələrdə şirkətlərin rəqabət effekti;
- yeniliklərin ticarəti üçün çox vacib yenilikləri əldə etmək və inkişaf etdirmək

üçün uyğun olan klaster mühiti;

- innovasiya ilə bağlı risklərin tanınması və geniş istifadə üçün innovasiya fəaliyyətinə investisiya nəticələrinin tanınması;

- yeni informasiya və texnologiyaların inkişafı üçün daha tez-tez şirkətlər və tədqiqat institutları arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulması. Klasterlərin səmərəliliyinin əhəmiyyətli iqtisadi üstünlükləri var ki, dünyada klaster yanaşmasının genişləndirilməsinə gətirib çıxardı.

Buna dövlət tərəfindən zidd olan kümelenmə siyasəti deyilir. Klaster siyasəti iqtisadi siyasət növlərinə aiddir. Nəticədə iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında sənaye sektoru üçün fokalizasiya və xüsusi tədbirlər görülmüşdür.

Torpaq inkişaf siyasətindən biznes tədqiqatları və təhsil müəssisələri arasında qarşılıqlı fəaliyyətə və daha geniş işgüzar əhalinin (yəni şəbəkə) qarşılıqlı fəaliyyətinə qədər. Kiçik və orta məşğulluğun dəstək siyasətindən klaster siyasəti kiçik biznesin inkişafının vacibliyini daşıyır.

Tədqiqat elmi və texnoloji siyasətdən maliyyələşdirilmişdir. Tərəfdaşlara dəstək sahəsində müasir dövlət siyasəti fərqli ola bilən və fəaliyyət göstərə bilən bir çox milli xüsusiyyətlərlə müəyyən edilir:

- dəqiq müəyyən edilmiş strategiya və ayrılmış büdcə, konkret siyasət, müxtəlif sənaye sahələri və qrupların inkişafının müxtəlif aspektləri;

- qarşılıqlı inkişafının bəzi sahələrində siyasətin kümelenməsi: işgüzar və ya şəbəkələr arası və şəbəkələr arası əməkdaşlıq;

- siyasət iqtisadi inkişafın digər strategiyalarının bir elementi kimi.

Klaster siyasəti dövlət qurumlarının müxtəlif səviyyələrdə qəbul etdiyi tədbirlərin məqsədi, tədbirləri, prioritetləri və prinsiplərini təklif edir və qrupların yaradılması, mobilizasiyası və gücləndirilməsinə yönəlmişdir. Məsələn, Daniyanın kümelenmə siyasəti aşağıdakı aspektlərdən ibarətdir: (ИВАНОВ В.В. , 2001, s.73)

- şirkətlərin fəaliyyəti üçün ümumi şəraitin yaxşılaşdırılması;

- yeniliklərin səmərəliliyinin artırılmasına xidmət edən inter-biznes şəbəkəsinin yaradılması. Kümelenmə siyasəti dar və geniş mənada başa düşülməlidir. Dar mənada kümelenmə siyasəti mövcud klasterləri gücləndirmək və

yeni qrupların formalaşdırılması üçün mühit yaratmaq üçün kompleks dövlət tədbirlərini nəzərdə tutur.

1. Geniş mənada, kümelenmə siyasəti aşağıdakı dövlət tədbirlərini əhatə edir: əlverişli bir innovasiya mühiti yaratmaq üçün tədbirlər;

- kiçik və orta iş üçün iqtisadi siyasətin dəstəklənməsinin ənənəvi tədbirləri;
- klaster yaratmaq və gücləndirmək üçün xüsusi müəyyən siyasət.

Avropalı alimlər, tədqiqatçılar, dörd fərqli ölkənin dağılmasının inkişaf siyasəti kompleks tədbirlər olaraq təyin olunur:

2. Makroiqtisadi siyasi tədbirlər. Bunun üçün milli iqtisadiyyatın sabitləşməsi və innovasiya inkişafı və qruplarının inkişafı üçün uyğun bir mühitin yaradılması zəruridir;

3. Klasterin infrastrukturunun yaradılması üçün tədbirlər. Çöküntü infrastrukturunun yaradılması məsələsi fəaliyyət növünə görə həll olunur.

Bu mərhələdə klaster fəaliyyətinin tənzimlənməsi və klasterdə istehsal olunan məhsulun bazarının yaradılması üçün normativ qaydaların qəbuluna dair məsələlər həll olunur;

3. İnnovasiya layihələrinin tematik proqramı, innovasiya siyasəti, beynəlxalq əməkdaşlıq, ixracın təşviqi tədbirləri. Bu tədbirlər ümumi xarakter və yağış prosesinə birbaşa təsir göstərir;

- Klastersərəya xüsusi proqram dəstək - layihə maliyyə və texniki dəstək xidməti tədbirlərini təmin edir.
- Klaster siyasətinin həyata keçirilməsi vasitəsilə həyata keçirilir.

Kümelenmələrin inkişafı üçün milli proqramlar Avropa İttifaqı üzvlərinin 26 dövlətində 69 kümər proqramı ilə həyata keçirilir.

- Bu cür proqramlar iqtisadi siyasət vasitələrində vacib yer tutur, milli və regional strategiyaya daxil edilir və büdcə materialları həyata keçirilir. (Poprep M., 2005, s.93).

III FƏSİL. İNNOVASIYA SAHİBKARLIĞINDA VENÇUR KAPİTALININ İDARƏEDİLMƏSİ MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

3.1. İnnovasiya sahibkarlığına maliyyə-kredit dəstək mexanizminin təkmilləşdirilməsi

Müəssisə və bir bütün olaraq milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafında, təkraris- tehsal prosesinin normal həyata keçirilməsində infrastruktur bəyök rol oynayır. Müvafiq infrastruktur yaratmadan, biznes və prioritet biznesin səmərəli inkişaf etdirilməsi mümkün deyildir. "İnfrastruktur" termini Latın mənşəlidir, ("infra" - aşağı, alt və "quruluş" - quruluş, yerləşmə) sözlərinin birləşməsindən meydana gəlmişdir. "İnfrastruktur" anlayışı ilk dəfə 1940-ci ildən qərb ədəbiyyatında, 1960-cı ildən isə Sovet ədəbiyyatında işlədilməyə başlanmışdır.

İqtisad elminin banilərindən olan P.Samuelsonun görə "infrastruktur" terminini iqtisadi ədəbiyyata amerika alimi P.Rozenpqeyn-Roda (1950-cı ildə) gətirmişdir, hansiki infrastrukturu iqtisadiyyatın təməl sahələrində xüsusi müəssisələrin davamlı inkişafını təmin edən və bütün əhalinin ehtiyaclarını qarşılıyan ümumi vəziyyətlərin kompleksi kimi təyin etmişdir. K.Marksda demişdir ki, "infrastruktur" anlayışı əslində istehsalın maddi şərtlərini əks etdirən ümumi əmək vasitələri anlayışıdır, onsuz da əmək prosesi və ya tamamilə mümkün deyil, ya da qeyri-təkmil şəkildə meydana gələr.

O, istehsal vasitələrinin, kanalların, yolların və torpaqların istehsalını proqnozlaşdırdı. Almaniya iqtisadçı R.Yoximsen infrastrukturu vəsait, təşkilati, xüsusi strukturların və vəziyyətlərin seti olaraq təyin edər, hansiki müəssisə vahidlərinin əmrləri olur və faktorları (əmək, torpaq və kapital) bərabər qoyuluşuna birlikdə gəlirin alınmasını təmin edir(Воронин А.М., Воронина Н.Б.,2006).

1960-cı ildən bəri keçmiş SSRİ-də infrastruktur maddi istehsalın davamlı inkişafı üçün xidmət sahələri sahəsi olaraq zərbəyə başladı. Sovet İqtisadçı elmi infrastruktur probleminin bəzi aspektlərini araşdırdı və sənət əsərlərini nəşr etdi. Bu da iqtisadçı alimlər dövründə azərbaycanlı alimlərin adıdır.

Professor V.T.Novruzov yazır ki, infrastrukturun tikintisi görünməyən alt

hissəsi sözü əslində tikintinin əsası deməkdir və iqtisadi xarakter baxımından iqtisadiyyatın mahiyyətini təşkil edən sahələrin sütunu olaraq qəbul edilir. Buna görə də infrastruktur sahələri maddi istehsalın effektivliyi, işçi qüvvəsinin vacibliyi və əhalinin gündəlik həyatının mürəkkəbliyi kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir (Cəbiyev R.M., 2000, s.143).

Professor R.M.Cəbiyevin görə, infrastruktur öz mahiyyət və təbiət etibarilə canlı orqanizm kimi iqtisadi sistemə nüfuz etməkdə onun fəaliyyətini təmin edən qurumlar bütöv bir kompleks halında görünür. Market (biznes) infrastrukturunu bir neçə meyarlara uyğun olaraq fəaliyyət göstərən bazarlardan ibarətdir. Nasa nın mübir üzvü, professor T.S.Vəliyev yazmışdır ki, infrastruktur anlayışında iqtisadiyyatın başqa sahələrinə xidmət verən edən və özəklərin (müəssisələrin) məcmusu ifadə edilir. Demək ki, onun məcmusunda hər hansı bir sahəyə xidmət vermək ifadəsi təyin edici istiqamətdir (Vəliyev TS, 2000).

Klassik baxımdan infrastruktur bütün iqtisadi sistemin mühüm tərkib hissəsidir. İnfrastruktur bir tərəfdən tabeçi və köməkçi xarakter daşıyan iqtisadi həyatın qurulmasının parçasını ifadə edər və müqavimətə dayanıqlı sosial-iqtisadi uğuru təmin edir, digər yandan isə iqtisadi-sosial fəaliyyətlərin başqa-başqa növlərinin inkişaf etməsinin strateji və taktiki istiqamətlərini hərtərəfli müəyyən edir.

Keçmişə aid iqtisadçı alimlərin klassik baxımından iki yanaşma təyin edilir: böyük və məhdud. Birinci yanaşmada infrastruktur iqtisadiyyatın qeyri-formal sektorlarına praktiki olaraq tətbiq oluna bilər. İkinci yanaşma infrastruktur kompleksinə daxil edilən edən elementlərinin məzmunu, məhsulun və məlumatların hərəkət prosesinin sürətləndirilməsini təmin edən sahələrin əhatəsini sərhədlər (buraya rabitə, nəqliyyat, ticarət və s. Sahələri daxildir). Sözü dar mənada bu əmtəə tədavülü sisteminin elementləri olan anbar, təchizat-təhlükəsizlik, ticarət və nəqliyyat təşkilatlarının.

İqtisadçıların digər qrupu infrastruktur anlayışını daha geniş mənada təsəvvür edir və ona praktik olaraq iqtisadiyyatın dövlət tənzimləməsi işçisi-lərini girərək bütün bazar institutlarını sanırlar. Rusiya iqtisadçısı A.Y.Şaripov infrastrukturunu

maddi istehsala xidmət verən, xalqa xidmət və mənəvi nemətlər istehsal edən, xalq təsərrüfatında iqtisadi dövriyyəni təmin edən, ətraf mühitin qorunmasına və təkraristehsala yol açan iqtisadi sferalarında və alt sahələrinin məcmusu kimi müəyyən edir. İ.F.Çernyavski yazır ki, infrastruktur, həm bütün xalq təsərrüfatına, həm də onun ayrı-ayrı sferalarında və kompleksə bütünlük xarakteri verir, hansıki funksional məqsədi birincisi, əsas istehsalın səmərəli fəaliyyət göstərməsini təmin edən ümumi mühitin yaradılmasından, ikincisi, əmək təkraristehsalını təmin etməkdən ibarət olan sahələr, istehsal və fəaliyyət növləri şəklində məhsuldar qüvvələrin elementlərinin məcmusunun ifadə edir. A.Y.Şaripov və İ.F.Çernyavskinin nöqtəyi nəzərlərinə uyğun olaraq "İnfrastruktur" anlayışı dedikdə hər cür bazarların müvəffəqiyyətli performansını və bazar münasibətlərinin inkişafını təmin edən təşkilatların, dövlət və kommersiya firmalarının məcmusu başa düşülür.

Q.N.Timofeyevanın görə, "alt quruluş" anlayışını açıqlayarkən nəzərə almaq lazımdır ki, söhbət ümumiyyətlə mühit mövzusunda deyil, istehsala lazımlı qaynaqların daxil edilməsini, istehsal amillərinə və iqtisadi mövzularda fəaliyyətlərinin genişlənməsinə xidmət göstərilməsini təmin edən təkraristehsal mühitinin qurulması haqqında gedir.

Funksional baxımından infrastruktururlar aşağıdakı kimi təsnif:

a) Məlumat - kommersiya infrastruktururları (marketinqlər, reklam agentlikləri, iş fəaliyyəti haqqında məlumatların toplanması, emalı və ötürülməsi mərkəzləri və s.);

b) İqtisadi - hüquqi infrastruktururlar (məhkəmələr, məsləhət-hüquq firmaları, hüquqşünaslar və notariuslar);

c) Ticarət - Tool infrastruktururlar (Sərgilər, birjalar, ticarət firmaları, nümayəndəliklər, kommersiya mərkəzləri və s.);

d) Maliyyə-kredit infrastruktururu (kommersiya bankları, kredit və sığorta təşkilatları). İnfrastruktururlar funksional yanaşma daha məqsədəuyğun olaraq qəbul edilir, çünki bu vəziyyətdə infrastruktururlar təşkilati, istehsal və ictimai funksiyaların xüsusi dəstini kimi xarakterizə, həm də burada funksiyanın vasitəsilə infrastrukturun

iqtisadi özünü və məzmununu izah etmək mümkündür.

İqtisadi ədəbiyyatda maliyyə-kredit infrastrukturunun xüsusiyyətləri barədə müxtəlif fikirlər var.

Məsələn, KVŞurayeva maliyyə-kredit infrastrukturunu dedikdə pul, səhm və investisiya bazarları çərçivəsində fəaliyyət göstərən və onların işinin normal rejiminin təmin edilməsi üzrə funksiyaları yerinə gətirən təşkilatlar (kredit-bank təşkilatları, birjalar, maliyyə, investisiya və sığorta şirkətləri) məcmusu anlayır.

V.F.Ştukaçın görə aqrar- sənaye kompleksinin maliyyə-kredit infrastrukturunu pul, səhm və investisiya bazarları çərçivəsində fəaliyyət göstərən, onların və ümumi olaraq regional kompleksin fəaliyyətinin normal rejiminin təmin edilməsi üzrə funksiyaları yerinə gətirən təşkilatlar (kredit-bank təşkilatları, birjalar, maliyyə, maliyyə və sığorta şirkətləri deyilir. QVTimofeyanın görə, ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunu təkraristehsal prosesinin normal fəaliyyəti və kəndin ictimai sektoru inkişafı üçün lazımlı maliyyə təminatı yaradan təşkilatlar məcmusunun ifadə edir.

ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunu iki nisbətən müstəqil alt sistemdən ibarətdir: maliyyə və kredit. Maliyyə sub-sisteminin əsasları iqtisadi emitentlər arasında kənd təsərrüfatının inkişafı üçün maliyyə dəstəyi üçün vəsaitlərin yaradılması və istifadəsi üçün yaradılmış münasibətlərdir. Kredit alt sisteminin əsasları borclar və borclar arasındakı iqtisadi əlaqələr və ödənişsiz, rifah və rifah prinsipi əsasında pul və ya əmtəə materiallarının hərəkətidir. ASK infrastrukturunun kredit quyusunun inkişafı il ərzində yay və payız şəraitinə aid kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına imkan yaradır. (Болгов В.Е., 2013, с. 23).

ASK sistemində maliyyə-kredit infrastrukturunun əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- təsərrüfat subyektlərinin əmanətlərinin toplanması və başqa agentlər arasında bölüşdürülməsi funksiyası. Nağd pul yığımı və istifadəsi müvafiq fondlar vasitəsilə həyata keçirilir (büdcə, sosial sığorta fondu, xüsusi fond, müəssisə fondu);
- Sermayenin dövrünün bütün mərhələlərində maddi və maliyyə resurslarının balanslaşdırılmasını təmin etmək üçün tarixi sərmayə prosesinin

quruluş və qurumlarında Türkiyə Respublikasının tarixi funksiyası;

- maliyyə əlaqələrini elmi-texniki inkişafa və sosial problemlərin həllinə göstərən subordinatların fəaliyyətinin məsləhətlərinə yönəldilmiş motivasiya funksiyası.

Bir çox hallarda, müəyyən mənbələrdən istifadə edərək aşağı gəlirli qruplar kimi sosial məqsədlərə nail olmaq üçün kömək edə bilər, beləliklə iqtisadi məqsədlərə nail olmaq üçün kömək edir (təhlükəsizlik və etibarlılığın qorunması, istehlakçıların müdafiəsi, rəqabətin inkişafı);

- maliyyə alətlərinin vəsaitlərinin düzgün və vaxtında yaranması və onların nəzərdə tutulmuş və səmərəli istifadəsi üçün nəzarət funksiyası;

- kredit pullarının və kredit əməliyyatlarının istifadəsi və malların fərdi istehsalçıların sürətləndirilməsi funksiyası əsasında iqtisadi proseslərin səmərəliləşdirilməsi;

- iqtisadi proseslərin rasionallaşması zamanı mümkün maneələrin aradan qaldırılması üçün tənzimləyici və tənzimləyici funksiya.

Bəzi iqtisadçılar hesab edirlər ki, ASK-da fəaliyyət göstərən maliyyə institutlarının əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

- hesab-kassa xidməti;
- Maliyyə aktivlərinin toplanması və istifadəsi;
- hüquqi prosesin iştirakçılarının kreditləri;
- əmlak və kommersion risklərini sığortalamaq;
- investisiyalaşdırma;
- lizinq əməliyyatları;
- nəzarət və məsləhət xidmətləri.

Təşkilat maliyyə-kredit infrastrukturunun xarakterindən, məsələn, məsələlər (maliyyələşdirmə, kreditləşdirmə) və onun oynadığı rol (alıcı, borc) kimi fəaliyyət göstərə bilər:

- dövlət (Mərkəzi Bank);
- banklar (kommersion, investisiya, investisiya, ipoteka);
- biznes;

- əhali;
- maliyyə institutları (maliyyə və sığorta şirkətləri, fond birjalrı, broker şirkətləri, pensiya fondları);
- sosial təşkilatlar (sığorta, kredit kooperativ).

Maliyyə-kredit infrastrukturunun şəxsi dövlət maliyyə resurslarının toplanmasına və regionun reallaşdırılmasına və bölgənin tikintisinə əsas verən mühitin yaradılmasında iştirak edir. Beləliklə, müəssisənin maliyyə-kredit infrastrukturunu tarixi prosesin normal fəaliyyəti və sosial infrastrukturunun inkişafı üçün zəruri olan maliyyə şəraitinin yaradılmasına səbəb olan funksiyaların həyata keçirilməsinə gətirib çıxaran funksiyaların həyata keçirilməsinə, prosesləri həyata keçirir.

Maliyyə-kredit infrastrukturunda xüsusi inteqrasiyalaşan blok maliyyələşdirmə subsidiyaları və kreditləşdirmə sistemi, o cümlədən sığorta, maliyyələşdirmə, lizinq və franchise arasında bölünür. Maliyyə blokunda (alt sistemdə) dövlət mülkiyyəti və subsidiyalar ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunun elementləri hesab olunur.

Ayrı materialların paylanması müxtəlif yollarla həyata keçirilir:

- əmtəə istehsalçılarına yaxşı büdcə dəstəyi təmin etmək;
- məqsədli proqramların maliyyələşdirilməsi; idarəetmə strukturları, habelə elmi məsləhət və informasiya xidmətləri.

Kənd inkişafı və ərzaq məhsulları bazarının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı çərçivəsində ASK-da dövlət dəstəyi aşağıdakı yollarla həyata keçirilir:

- kimyəvi maddələrin alınması;
- kənd təsərrüfatı bitkilərinin və çoxsaylı müştərilərin məhsuldarlığının sığortalanması;
- Kredit üzrə faizlərin ödənilməsi üçün xərclərin bir hissəsinin ödənilməsi; bitki sahələrinin inkişafı;
- iqtisadi cəhətdən daha vacib regional proqramların həyata keçirilməsi.

Kənd təsərrüfatı və biznes fondlarının həcmnin kəsilmədən kəsilməsini təmin etmək üçün borc materiallarının, xüsusilə də bank kreditlərinin alınması zəruriliyə

çevrilir. Bütçə materiallarının digər növlərə bölünməsi ilə müqayisədə kommərsiya banklarının kreditləri üzrə faiz dərəcələrinin subsidiyalaşdırılması budur:

- bütçə maddələrinin banklar qarşısında borclarını ödəməsindən sonra bütçə dövrünün sonunda sərf olunur; .

- dövrün sonu qiyməti qiymətdən aşağıdır və bütçədən ucuzdur;

Ticarət bankları kənd təsərrüfatının kreditləşdirilməsinə, müvafiq avadanlıqların yaradılmasına, müştərilərin formalaşmasına, sektorda əlaqələrin qurulmasına, hətta kredit subsidiyalarının ləğvinə maraqlıdır. Bazar iqtisadiyyatı şərtlərinə əsasən biznes kreditləri əsasən kommərsiya bankları vasitəsilə həyata keçirilir.

Kreditləşdir kənd təsərrüfatı istehsalının səmərəliliyinin artırılması və kənd təsərrüfatı loqistika sahəsində kənd təsərrüfatı istehsalının potensialını artırmalıdır. Kənd təsərrüfatı sahəsində təşəbbüskar, kəndli fermerlərin təşviqatlarından maliyyə dəstəyi formaları. Aqrobiznesin bir çox alt kateqoriyasında, üçüncü tərəfin maliyyə dəstəyinin bu forması istifadə etmək çətindir, çünki kreditin verildiyini təmin etmək problemi həll edilmir, kreditin alınması proseduru kompleksdir.

Bu, iqtisadi məsələlərdə kredit mexanizminin inkişafını tələb edir. Aqrobiznesin kredit mexanizmi kənd təsərrüfatı istehlakı kooperativ inkişafının birləşdirilməsinin əsas aspektlərindən biridir. Müasir maliyyə-kredit sisteminin əsas elementlərindən biri kənd təsərrüfatı krediti istehlakı Kooperativi kiçik aqrobizneslərə xidmət etməlidir. Kredit - kooperativ sektoru kənd istehlakının aqrobiznes məsələlərinin istehsal və sosial-iqtisadi problemlərinin bir sıra məsələlərini həll edə bilər (Портєр М., 2005):

- kəndli fermerlərə məcburi kredit resursları və maliyyə xidmətləri göstərmək;
- borc materiallarının geri qaytarılmaması riskini azaltmaq və maliyyə institutu kreditqabiliyyətini kimi kooperativ kreditorları artırmaq;

- sahibkarlığın artırılması və kənd təsərrüfatı məhsullarının inkişafına səbəb olan fermerlərin və kiçik müəssisələrin səviyyəsinin və maliyyə dayanıqlığının artırılması;

- kənd yerlərində məşğulluq və maliyyə-kredit infrastrukturunun problemini

həll etməyə kömək edən kiçik aqrobizneslərin ilk sermayəsini təmin etmək;

- investisiya obyektini kimi kənd təsərrüfatı sektorunun cəlb ediciliyini artırmaq və gələcəkdə kənd təsərrüfatının əsas mənbəyinə çevirmək.

Aqrobiznes Azərbaycanda kiçik sahibkarlıq üçün real büdcə dəstək sisteminə malik deyil, baxmayaraq ki, kiçik büdcə dəstəyindən faydalanmaq və kommersiya banklarından kredit almaq mümkün deyil. Kredit siyasəti sahəsində kənd təsərrüfatı üçün faiz dərəcəsinin azaldılması məqsədilə kreditörə ciddi istifadə etmək çox vacibdir.

Kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafına dair ipuçları dövlətin maliyyə dəstəyi ilə büdcə təşkilatları da daxil olmaqla stimullaşdırma yolu ilə həyata keçirilir. Kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafına maliyyə dəstəyi kəndli və fermerlərin itkilərinin kompensasiyası və müəssisələrin maliyyə effektivliyinin yekun nəticələrinin əldə edilməsi ilə xarakterizə olunur.

Kiçik biznesin inkişafı Azərbaycanın müasir iqtisadi siyasətinin əsas vəzifələrindən biridir. "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta müəssisələrin inkişafı Dövlət Proqramı (2002-2005-ci illər)", 2004-2013 illəri əhatə edən Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramları, sadələşdirilmiş vergi sisteminin tətbiq olunması, həmçinin müəssisələrin inkişafına dövlət dəstəyi çərçivəsində əlavə tədbirlər barədə Azərbaycan və Türkiyə Respublikası Prezidentinin fərmanları ölkədə kiçik biznesin davamlı inkişafı üçün lazımi addımların həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Ayrıca 2014-ci ilin iyirmi yeddi fevral tarixli 118 nömrəli Qərarı ilə təsdiqlənmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" nda və 2014 iyirmi altı dekabr tarixli 964 nömrəli qərarı ilə təsdiq olmuş "Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020 Sahibkarlığın inkişafı, biznes mühitinin daha da yüksəldilməsi, sahibkarların hüquqlarının inkişaf etdirilməsi və onların hüquqlarının qorunması üzrə Dövlət Proqramında tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulur.

Kiçik biznes mövzuları bazarda eyni anda həm istehsalçı, həm də istehlakçı rolunda vəzifə etmək, bazar konyukturunun dəyişməsinə tez reaksiya verməsi, dar

ixtisaslaşması, istehlakçılarla sıx qarşılıqlı əlaqəsi, nisbətən az həcmli başlanğıc kapital fəaliyyətə başlamaq imkanı və digər istiqamətləri kiçik müəssisə müsbət məziyyətlərini ifadə edir.

Kənd təsərrüfatında kiçik münasibətlərin formalaşması iqtisadiyyatın mühüm bir hissəsidir. Hal-hazırda kəndli (fermer) təsərrüfatları, fərdi yardım müəssisələri və digər kiçik formalar kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı və satışı həyata keçirir və müxtəlif təkliflər verir. Kiçik aqrobizneslər kəndin həyat tərzini və insanların ənənələrini qoruyan bir sıra funksiyaları var; məşğulluğun səviyyəsini artırmaq və əhalinin gəlirlərini artırmaq; onlar əhalinin təbəqəsinin formalaşması üçün əsas təşkil edir; kəndin mənzərəsini saxlayır və çöl ərazilərində ekoloji vəziyyəti inkişaf etdirir.

Kiçik əmtəə istehsalçıları üçün xüsusi maliyyələşdirmə mənbələrinin olmaması səbəbindən, kənd təsərrüfatı kreditlərinin alınmasında müəyyən çətinliklər üzə çıxır. Kommersiya bankları kiçik aqrobizneslərə olan tələbatını ödəmək üçün xüsusi kredit texnologiyaları hazırlamış və inkişaf etdirməmişdir. Maliyyə-kredit mexanizmlərindən biri dövlət təhlükəsizlik fondları sistemi ola bilər. Kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərən, müxtəlif növ kiçik əmtəə istehsalçıları və onların birləşmələri istehlakçı kooperativləri şəklində xarici maliyyə və kredit resursları ilə əslində çıxılmaz olan əvəzediciləri (Соролюба О.Н.2012, s.154-156).

Kiçik aqrobiznes məsələləri üçün bank kreditlərinin istifadəsi ilə bağlı problemin həlli mikromyaliniya vasitəsilə mümkündür. Üçüncü dünya ғы ölkələrində mikromalizasiya proqramı qanla mübarizənin vasitəsi olaraq həyata keçirilir və əsasən yardımdır. Ancaq keçmiş sovet məkanında Azərbaycan Respublikasının başında Azərbaycan Respublikasının başlanğıcında mikrokredit proqramı kiçik müəssisələrin maliyyə ehtiyaclarını ödəmək üçün yönəldilmiş və əsaslılığa əsaslanır. Mikrokreditləşmənin digər formalarından biznes maliyyələşməsindən fərqli aspekt böyük miqdarda suyun olmamasıdır, lakin mikro kredit üçün yeganə standart deyil, onun həddi fərqli ola bilər.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində mikrokreditin həddi adətən 500 dollara

yaxındır (praktikada bu bəzən \$ 1 olur). Təşəbbüskarların sayının artması və hüquqi şəxs yaratmadan vergi dəyişikliyi bank sektorunda kiçik müəssisələrin gələcək inkişafı üçün kredit tarixinin olması ilə bağlı problemlərin həll olunmasına imkan yaradır. Mikrokredit xidmətləri həmişə maliyyə resurslarına ehtiyacı olan kiçik bankların tələblərini ödəmək üçün xidmət edir, lakin bank xidmətlərindən istifadə edə bilmirlər.

Son illərdə potensial iştirakçıların bazarda, eləcə də dövlət orqanları və kommersiya ictimaiyyəti tərəfindən mikrokredit verənlərin xidmətində maraq artıb. Aşağıdakı qrupları kiçik bir mikromaliyyələşdirmə xidməti göstərən mikroiqtisadiyyat xidmətlərinin çoxlu institusional-hüquqi formalarından ayırd edə bilərik:

- kredit kooperativlərinin bütün növləri;
- kiçik sahibliyin dəstəklənməsi üçün dövlət və bələdiyyə vəsaitləri hansik bank lisenziyası almadan kreditlərdən istifadə etmək hüququna malikdir;
- kiçik torpaq sahiblərinin və beynəlxalq mikromaliyyə institutlarının dəstəklənməsi üçün xüsusi vəsait;
- kommersiya banklarının kredit resurslarını əldə etmək imkanına malik olmayan kiçik sahibkarlıq subordinatlarına qısamüddətli borc şəklində maliyyə yardımı göstərmək;
- borc materiallarından istifadədə kiçik sahibkarlar və müəssisələrə kömək etmək və kredit tarixini genişləndirmək, onları kommersiya banklarının potensial müştərilərinə çevirmək üçün təcrübə qazanmaq.

Maliyyə xidməti kənd təsərrüfatında və ixracata yönəldilmiş məhsullarda kiçik müəssisələrin sosial layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Mikrokreditlərin maliyyələşdirilməsi subordinatlar və müsabiqənin iştirakları materiallarının istismara verilməsi üçün hesablanır və kreditlərin faiz dərəcəsini subsidiyalaşdırmaq planlaşdırılır.

Ekspertlərin qiymətləndirməsinə əsasən, bank kreditlərinin yarından birinin dəyişdirilməsi sonuncu borc üzrə faiz dərəcəsinin iki dəfə azaldılmasına səbəb olacaqdır. Bu maliyyə-kredit dəstəyinin effektivliyini qiymətləndirmək problemi

araşdırılmalıdır. Bu zaman kiçik biznes üçün kredit almaq imkanı, maliyyələşdirmə şərtləri kiçik bir şirkətin regionda dəstəyinin maliyyə-kredit mexanizminin effektiv göstəriciləri kimi problemlərin həllinə ciddi diqqət yetirilməlidir.

Mikrokreditlərin əldə edilməsi məqsədilə kiçik müəssisələr aşağıdakı tələblərə ciddi şəkildə riayət etməlidirlər:

- məhsulun reallaşdırılmasında müəyyən müddət ərzində kreditlərin faiz dərəcəsinin həcmi aşağı olmalıdır;

- xalis mənfəət həcmi borc öhdəliyindən artıqdır. Kiçik aqrobizneslərə regional dəstəyinin maliyyə-kredit mexanizminin məqsədi konkret bölgə üçün daha vacib sosial-iqtisadi problemlərdir:

- yeni iş yerləri yaratmaq;
- regional büdcənin gücləndirilməsi;
- bölgənin iqtisadiyyatının strateji sahələrinin inkişafına kömək etmək;
- kiçik müəssisələrə ixraca yönəldilmiş məhsullar və səhv mal və xidmətlərin istehsalını artırmaq;
- sosial əhəmiyyətli məhsul istehsalı və s. problemləri həll edir.

Bu məqsədə nail olmaq kiçik bir şirkətə regionda dəstəkləmənin maliyyə-kredit mexanizminin effektiv işləməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına imkan yaradır.

Belə şərait kiçik müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti prosesində baş verən daxili (endoqen) təsirin, eləcə də əlaqələrin kiçik müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə olan xarici (ekzogen) effektinin nəzərə alınmasında müvafiq maliyyə-kredit dəstəyi göstərmişdir. (Фияксель Э.А., Рогова Е.М., Ткаченко Е.А., 2006).

Beləcə, maliyyə-kredit dəstəyinin alınması zəruriyyətini dərk edərək kiçik biznes müəyyən məqsəd (təməl vəsaitlərin təzələnməsi, müəssisə vəsaitlərinin artırılması, investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi, yeni kiçik müəssisələrin yaradılması) üçün özlərinin gələcək inkişafına yönəldiləcək müəyyən bir müddət məcburi maliyyə-kredit resursları alırlar. Maliyyə-kredit dəstəyinin müxtəlif formalarından istifadə kiçik müəssisələrin sonrakı fəaliyyətləri məhsuldarlıq göstəricilərinin yüksəldilməsində, yəni istehsalın və qazancın artırılmasında,

rentabelliyn yüksəldilməsində təzahür edən daxili (endoqen) təsiri yaradır. Bu sırayla ümumi daxili məhsulun artmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, büdcəyə vergi daxilolmalarının çoxalmasına, xüsusi gəlir qaynaqlarının meydana gəlməsinə gətirib çıxarır. Hər il kənd təsərrüfatının inkişafında kiçik müəssisələrin (fərdi sahibkarlar, ailə fərdləri və ev təsərrüfatları) rolu və əhəmiyyəti artır. Elə ki, Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunda kiçik aqrobiznes Agentlər payı 1995-ci ildəki 67,9 faizdən artaraq 2014-ci ildə 92,3 faizə çatmış, kənd təsərrüfatı müəssisələri və sair təşkilatların payı isə müvafiq olaraq 32.1 faizdən 7,7 faizə enmişdir. 2015-ci ildə 92,7, 2016-cı ildə 92,0, 2017-ci ildə isə 90,2 azalma azaldı (cədvəl 3.1).

Cədvəl 4: Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun təsərrüfat kateqoriyaları üzrə strukturu, faizlə

İllər	Cəmi	o cümlədən		Cəmi	o cümlədən	
		bitkiçilik məhsulları	heyvandarlıq məhsulları		bitkiçilik məhsulları	heyvandarlıq məhsulları
	Kənd təsərrüfatı müəssisələri			Fərdi sahibkar, ailə kəndli və ev təsərrüfatları		
2005	3,7	1,4	6,4	96,3	98,6	93,6
2006	3,0	1,4	4,8	97,0	98,6	95,2
2007	4,1	1,3	8,1	95,9	98,7	91,9
2008	5,3	2,0	10,2	94,7	98,0	89,8
2009	6,0	3,3	9,3	94,0	96,7	90,7
2010	5,0	3,0	7,1	95,0	97,0	92,9
2011	5,2	3,5	7,0	94,8	96,5	93,0
2012	6,6	4,0	9,3	93,4	96,0	90,7
2013	6,9	4,6	9,3	93,1	95,4	90,7
2014	7,7	4,6	10,5	92,3	95,4	89,5
2015	7,3	4,8	9,7	92,7	95,2	90,3
2016	8,0	5,7	9,9	92,0	94,3	90,1
2017	9,8	7,9	11,4	90,2	92,1	88,6

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi https://www.stat.gov.az/source/budget_households/

Təhlil göstərir ki, kiçik aqrobiznes subyektlərində istehsal etdikləri məhsulun sahə strukturunda bitki bitkilərinin payı 2000-ci ildə 55,1 faizdən 2014-cü ildə 48,5-ə, heyvan mallarının payı isə müvafiq olaraq 44,9 faizdən 51,5 faizədək

azalıb. 2015-ci ildə bütün iqtisadi kateqoriyalar 10 faiz artaraq 5635,3-ə, 2016-cı ildə isə bu göstərici 5632,4-ə enmişdir. 2017 - 2016 - bu, yüzdə 11.5 artaraq 6580.0 'a yüksəldi (cədvəl 3.2).

Azərbaycan Mərkəzi Bankının Azərbaycan Mərkəzi Bankı hesabatına əsasən, son illər ölkədə kredit alan şəxslərin sayı xeyli artmışdır. Silinmiş kreditlər hər hansı bir problemin və istehlakın həllinə yönəlmişdir, biznes məsələsidir. İstehlak kreditləri kreditlərin faiz dərəcəsinə təşkil edir və kommersiya banklarından 25-30 dərəcə ilə alınır. Ancaq bir çox Avropa ölkəsində istehlakçı kreditlərinin faiz dərəcəsi 2-3 faiz dərəcəsidir.

Cədvəl 5: Azərbaycan Respublikasında fərdi sahibkarlar, ailə və ev təsərrüfatlarının istehsal etdikləri məhsulların sahə strukturu, faizlə

a)				b)			
İllər	Cəmi	o cümlədən		İllər	Cəmi	o cümlədən	
		bitkiçilik məhsulları	heyvandarlıq məhsulları			bitkiçilik məhsulları	Heyvandarlıq məhsulları
Bütün təsərrüfat kateqoriyaları				Kənd təsərrüfatı müəssisələri			
2005	1844,8	988,2	856,6	2005	68,8	13,9	54,9
2006	2115,5	1124,4	991,1	2006	63,7	16,0	47,7
2007	2918,6	1726,4	1192,2	2007	119,6	23,2	96,4
2008	3505,9	2084,9	1421,0	2008	186,0	41,0	145,0
2009	3805,5	2106,0	1699,5	2009	227,9	70,0	157,9
2010	3877,7	1999,2	1878,5	2010	192,6	60,0	132,6
2011	4525,2	2339,8	2185,4	2011	236,0	82,2	153,8
2012	4844,6	2458,2	2386,4	2012	319,4	97,3	222,1
2013	5244,6	2629,6	2615,0	2013	363,9	120,5	243,4
2014	5225,8	2449,4	2776,4	2014	404,5	111,8	292,7
2015	5635,3	2761,1	2874,2	2015	410,1	132,5	277,6
2016	5632,4	2577,2	3055,2	2016	449,2	145,8	303,4
2017	6580,0	3019,0	3561,0	2017	645,4	238,5	406,9

Mənbə: Azərbaycan statistika komitəsi https://www.stat.gov.az/source/budget_households

Təminatlı kreditlər bir milyard lirəyə çatır. Azərbaycanın bank sektorunun çox kiçik olduğunu nəzərə alsaq, bu materialın qaytarılması gələcəkdə bank

sistemində ciddi problemlər yarada bilər. Kreditləri kiçik biznesin inkişafına yönəltmək üçün fərdlər böyük xarici bankların kredit bazarına çıxış üçün əlverişli şərait yaratmaq və bazarda sağlam rəqabət mühiti yaratmaq yolu ilə istehlak kreditlərinin faiz dərəcəsini azaltmalıdır.

Cədvəl 6: Azərbaycan Respublikasında ailə və ev təsərrüfatlarının istehsal etdikləri məhsulların sahə strukturu, faizlə

İllər	Cəmi	o cümlədən	
		bitkiçilik məhsulları	heyvandarlıq məhsulları
Fərdi sahibkar, ailə kəndli və ev təsərrüfatları			
2005	1776,0	974,3	801,7
2006	2051,8	1108,4	943,4
2007	2799,0	1703,2	1095,8
2008	3319,9	2043,9	1276,0
2009	3577,6	2036,0	1541,6
2010	3685,1	1939,2	1745,9
2011	4289,2	2257,6	2031,6
2012	4525,2	2360,9	2164,3
2013	4880,7	2509,1	2371,6
2014	4821,3	2337,6	2483,7
2015	5225,2	2628,6	2596,6
2016	5183,2	2431,4	2751,8
2017	5934,6	2780,5	3154,1

Mənbə: Azərbaycan statistika komitəsi https://www.stat.gov.az/source/budget_households/

3.2. Sahibkarlığın maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı formalarının inkişafı

Yenilik - intellektual fəaliyyətin hər hansı bir yeni obyekt (sistem, texnoloji avadanlıq, mal, xidmət və s.) Şəklində, və ya əvvəlki analoqlarından tamamilə fərqli obyekt şəklində son məhsuldur (texniki və elmi araşdırmalar, elmi və texniki kəşflər və ixtiralar, elmi fikirlər) (Qasimov F.H. , Nəcəfov Z.M., 2009, s.316).

ASK-nın dəqiq inkişaf siyasəti, sağlam məntiqi infrastrukturun, bazar və ictimai infrastrukturun yaradılması üçün real dövlət dəstəyi, təsirli rəhbərlik və nizamlama mexanizmi olmasa əkinçilik sənaye istehsalının səmərəliliyini və rəqabət

qabiliyyətinin yüksəldilməsi yalnız mövcud resursların daha səmərəli istifadəsinə əsaslanan gerçəyə çevrilə bilər. Yeniliklərin və innovasiya yönümlü texnologiyaların həyata keçirilməsini, korporativ layihələrin həyata keçirilməsini və yeni istehsal funksiyalarının yerinə yetirilməsini vurğulamaq lazımdır. Perspektiv bitki növləri və yüksək məhsuldar cins heyvanların yetişdirilməsi texnologiyalarının yüksək dəyərliliyi və təklik fransızınqı kiçik aqrobiznesin təşkilinin aktual formasına çevirir.

Fransızınqın mərhələlər üzrə müqaviləsində fransız (satıcı) fransız (alıcılara) haqq verir və bununla birlikdə öz konsepsiyasına uyğun olaraq müəssisə fəaliyyətlərinin tətbiq olunması öhdəliyi həvalə edir. Bu, məhsulun keyfiyyətinin monitorinqi ilə bağlı xərcləri minimuma endirir və ticarət markasının, firma nişanının və ya üslubunun kənd təsərrüfatı sənayesi məhsulunun satılmasında istifadə edilməsinə imkan verir.

Ayrıca fransız əkinçilik meydana gəlməsinə xammal, avadanlıq, malgöndərənlər, təchizat sistemi və işin aparılması texnologiyası üzrə dəqiq təlimat şəklində metodiki materiallar vasitələr verir, tədris kursu təşkil və kreditləri və ya maliyyə lizinqini alarkən zəmin ola bilər. Həmçinin franchiser şirkətinin özündən və ya xüsusi tacirdən imtiyazlı qiymətə xüsusi dövriyyə aktivlərini əldə etmək imkanını təmin edir. Belə obyektlər donanım sistemində təhlükəsiz və faydalıdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, kiçik biznes müəssisələri innovasiya potensialına malikdirlər. Amma bu potensial kiçik biznesin kapitaldan istifadə edə biləcəyi yerlərdə ola bilər. Kiçik müəssisələr üçün əlverişli biznes mühitinin yaradılması probleminin həll yollarından biri kapital fondunun ilk olaraq kapital təklif etməkdir, çünki kiçik müəssisələr yalnız ergenlik mərhələsində müsbət kredit tarixinə malikdir və bank üçün etibarlı müştəri ola bilər.

Sığorta kənd təsərrüfatı istehsalçılarının iqtisadi vəziyyətinə imkan verən maliyyə-kredit infrastrukturunun ən vacib elementlərindən biridir. Sığorta şirkətləri sığorta ödənişləri şəklində sığortanın maddi və sərmayə yatırma hesabında məhsuldarlığın olmaması səbəbindən heyvan və quşların ölümü və digər əmlak itkiləri zamanı çarpan itkilərin ödənilməsi üçün sığorta ödəməlidirlər. Kənd

təsərrüfatı istehsalı həmişə risklərin geniş spektrindən təsirlənir. İstehsal prosesində müəssisənin əsas kapitalı kapital və əməliyyat materiallarını təşkil edir.

Əsas kapitalın təsərrüfat üçün effektivliyi uzunmüddətli və yüksək dəyər tipikdir, belə ki, onun itkisi müəssisənin fəaliyyətinə və onun maliyyə vəziyyətinə mənfi təsirini azalda bilər. Kənd təsərrüfatı işlərinin spesifikliyinə, texniki vasitələrə, aqreqata, mexanizmlərə və nəticədə onların adi ortaya çıxması və məhv edilməsinin gözlənilməz təhlükəsi üzərində istismar yükünün artmasına uyğun olaraq. Belə bir şəraitdə maliyyə resurslarını səfərbər etməkdə çətinliklər korrupsiyalı avadanlıqların yenilənməsinə mane olur.

Belə hallarda əmlak sığortası lazımi maliyyə dəstəyi göstərə bilər. Əkinçilik sığortası maliyyə risklərini müvafiq şəkildə azaldır, çünki kənd təsərrüfatı sektoru onu kreditləşdirməyə daha cəlbəedici edir. Bu baxımdan, kənd təsərrüfatı sığortasının xüsusi sistem yaratmadan ümumi sığorta sistemində köçürülməsi üçün bir şərtədir (Власов А., 2010).

Kənd Təsərrüfatı Sənaye İstehsalatının inkişafında sığorta rolunu aktivləşdirmək lazımdır: birincisi, tələb olunan sığorta sisteminin ciddi koordinasiyası və təbii fəlakətlər zamanı qaçqın olmayanlara yardım olmaması. Potensial alıcının kömək etməsi gözlənilənsə, bu da sığorta bazarının inkişafına mane olur. İkincisi, yeni bir ixtisaslaşdırılmış strukturun yaranmasından qaçınmaqla, həmişə son nəticədə şirkətin sığorta sahəsinin qalan hissəsindən kənd təsərrüfatı bitkilərinin yığılmasını təmin etmək üçün ayrılacaqdır. Bunun əvəzinə təşviqlərin idarə edilməsi üçün struktur struktur yaratmaq lazımdır.

Gələcəkdə ticarət quruluşu olan bu strukturlu kənd təsərrüfatı sığortasının maliyyələşdirilməsi nəzərə alınmamalıdır. Üçüncüsü, zamanın mənəvi təhlükəsinin minimuma endirilməsi səbəbindən sığorta predmeti yalnız fəal prinsiplərə əsaslanaraq təqdim edilməlidir. Dördüncüsü, əmtəə istehsalçılara xidmət göstərən müsbət olan sığorta şirkətlərinin filial və qurumlarının yaradılması işini dəstəkləmək vacibdir. Outsorsinq mexanizminin tətbiqi yüksək keyfiyyətli, rəqabətli kiçik müəssisələrin yaradılması və davamlı inkişafında böyük rol oynayır. Outsorsinqin klassik tərif - informasiyalı olmayan profil funksiyalarının və müvafiq aktivlərin

peşəkar podratçıya və ya outsorsinq şirkətinin rəhbərliyinə verilməsi haqqında fəaliyyəti təzahür edir. (Воронин А.М., Воронина Н.Б., 2007).

Kiçik müəssisələrin kəndə kənara keçməsinin əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

1. Heyətin sayını azaltmaq üçün cəhdlər. Müəssisə üçün vətəndaş profili biznes proseslərində çalışan işçilərin ümumi sayı 30-40 faiz təşkil edə bilər. Outsorsinqə heyətinin bu hissəsi podratçıya ötürülür. Outsorsinq müəssisənin işçilərini qəbul edərək yaxşı iş şəraiti yaratmalı və cəmiyyətə və onun işçilərinə qarşı aktiv münasibət göstərməlidir.

2. qeyri-profil funksiyalarının avtomatlaşdırılması. Birincisi, keyfiyyətin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmasını nəzərdə tutur. Şəxsi resursların istifadəsinin səmərəliliyinin artırılması əlavə dəyər və idarəetmə resurslarını tələb edir. Əsas fəaliyyətin idarə edilməsini qəbul edərək, outsorsinq şirkəti xidmətin qiymətini artıran biznesə innovasiya və qabaqcıl texnologiyalar gətirir. Outsorsinq avadanlıqları diametrdə onun effektivliyi sayəsində kifayət qədər sərmayə yatırmağa hazırdır, vahid xərclərin məbləğini minimuma endirən malların kreditini əldə edə bilər. Outsorsinq idarəetmə xərclərinin azalmasına gətirib çıxarır.

Aydındır ki, kənd təsərrüfatının istehsal prosesini öz şəxsi ehtiyatlarına genişləndirmək üçün həyata keçirmək mümkün deyildir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bütün cəmiyyətin köməyi və dəstəyi vacibdir. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramında kənd təsərrüfatının, kənd infarktının və kiçik aqrobiznesin inkişafı üçün müəyyən tədbirlər görülmüşdür. Bu sahədə kənd əhalisinin aktiv tədbirləri fəal rol oynaya bilər və elementlərdən biri kooperativ sayılır. Bu, iqtisadi təzahür üçün xarakterikdir, çünki kooperativ onun hərəkətini və kompleksini bütün formalarda inkişaf etdirməlidir. Müvafiq olaraq tətbiq olunur: tələbetmə; kişilərin psixoloji hazırlığı; sahibkarlıq və peşəkarlıqla hazırlanan mütəxəssislərin, eləcə də maliyyə və maliyyə resurslarının mövcudluğu; mürəkkəblik və motivasiya mərhələsi; ilk dövrdə dövlətin hərtərəfli siyasi, maliyyə və maliyyə dəstəyi verir (Воронин А.М., Воронина Н.Б., 2007).

Kooperativin iqtisadi proses və kooperativin hüquqi quruluşu kimi əkinçilik fəaliyyətinin digər aspektləri və formalarının müsbət xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən çoxsaylı çoxluqlar vardır. Kooperasiya - özünütəşkil, rəhbərlik öz fəaliyyəti üçün tam məsuliyyət daşıyır. Özünütəşkil üçün, dövlət sisteminin dəstəyinə əmin olan yüksək səviyyəli bilik, təcrübə və motivasiya olan istedadlı kollektiv tələb olunur.

Müasir mərhələdə kənd əhalisi bu cür fəaliyyət üçün psixoloji cəhətdən hazır deyil və göstəriləcək yardımlara inanmır. Kənd əhalisinin psixoloji hazırlığının formalaşması prosesinin sürətləndirilməsi və kooperativin inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması dövlət dəstəyinə daha çox bağlıdır. Dövlət dəstəyini dəstəkləmək üçün kooperativin inkişafı üçün tədbirlər aşağıdakılardır:

- dövlət siyasətinin istiqaməti kimi əməkdaşlığın inkişafının rolu artır;
- kooperativlərə girərək aqrobiznes üçün ümumi ümumi situasiyaların təkmilləşdirilməsi;
- kənd əhalisinin psixoloji hazırlığına kömək etmək;
- kiçik kənd təsərrüfatı istehsalçıları daxil olmaqla kooperativlər üçün bazar infrastrukturunu fəal şəkildə inkişaf etdirmək; kooperativlər üçün kadr hazırlıq sisteminin yaradılması;
- kooperativ şəbəkələrinin kompleksinin yaradılması üçün səy göstərilməsi;
- kooperativ prosesinin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi;
- Kooperativ və iştirakçılara maliyyə yardımı göstərilməsi.

Kooperativ hərəkətinin bütün formalarının inkişafına stimullaşdırıcı təsir göstərən əhəmiyyətli gətirərək xalqa əkinçilik kooperativ bazarların yaradılması ola bilər. Birincisi, kiçik aqrobiznes üçün təchizata birbaşa yol açılır ki, bu da ayrı-ayrı kənd təsərrüfatı mallarının istehsal proseslərinin artımına səbəb olacaq. İkincisi, kənd təsərrüfatı xammalının emalı ilə məşğul olan Kooperativin formalaşmasına səbəb olacaqdır. Üçüncüsü, kooperativ üzvləri arasındakı əlaqələr çox güclü olacaqdır.

"Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyası çərçivəsində ASK

nın inkişafına dair hazırlanacaq Dövlət Proqramında əkinçilik sektorda kiçik təsərrüfatçılıq formalarının, xüsusilə kənd təsərrüfatı istehlak kooperativlərinin yaradılması və dayanaqlı inkişafına dair tədbirlər nəzərdə tutulur. Kənd təsərrüfatı kooperativlərinin istehsal, təchizat, təhlükəsizlik, emal, xidmət, eyni zamanda kredit Kooperasiyası formalarından istifadə edilməsi kooperativ hərəkətini gücləndirəcək, kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatının kooperativ seqmentinə dövlətin gerçək dəstəyini təmin edəcək (Azərbaycan gələcəyə baxış konsepsiyası “2015-2020”).

Maliyyə resursları kiçik biznesin inkişafında müəyyən faktordur. Yeni yaradılmış kiçik biznes üçün ilk kapital formalaşması, mövcud kiçik biznes işə əməliyyat materiallarını artırmaq üçün investisiya və kredit resurslarını cəlb etmək mexanizmindən daha vacibdir. Beləliklə, kiçik biznesin inkişafının əsas səbəbi maliyyə resursları ilə münaqişə deyildir. Kənd təsərrüfat bölgələrində bankların və kredit təşkilatlarının olmaması kiçik aqrobizneslərin maliyyə probleminin həllini çətinləşdirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hətta bəzi regionların ərazisində hətta mikromaliyyə proqramları var, kiçik biznes maliyyə problemini həll edə bilər. Ancaq əsasən kənd təsərrüfatı obyektlərinin kreditləşməsini nəzərdə tuturlar, kiçik biznes məsələləri materialları satın almaq imkanından məhrum edirlər və onların likvidli girovları yoxdur.

Araşdırmalar göstərir ki, kənd təsərrüfatı bölgələrində sərmayə özləri vəsait axtarmaqda təşəbbüs göstərmirlər, onlar avadanlıq lizinqi, kommersiya kreditləri faiz nisbətinin subsidiyalaşdırılması kimi mütərəqqi maliyyə üsulları haqqında məlumatlara sahib deyil. Belə bir mühitdə, ucuz kreditlər təklif edən bir institut kimi kənd təsərrüfatı kredit kooperativinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi çox vacibdir.

Kredit Kooperativləri fəaliyyət xarici kommersiya olaraq, onlar borcların qaytarılması edilməməsi riskini azaldır, rayon və dövlət büdcəsi ilə əlaqədar maliyyə əməliyyatların aparılmasında vasitəsi olaraq hərəkət etmək imkanı əldə edirlər. Rusiyada bazar münasibətlərinə keçid dövründə kredit institutu sistemi dövlət dəstəyi metodlarından biri kimi yaradılmış və dünya təcrübəsindən fərqli olaraq

yuxarıdan aşağıya doğru aparılmışdır. Əksər hallarda kredit kooperativləri üzvlərinin təşəbbüsü və onların materiallarını toplayaraq formalaşdırılmışdır (Rüstəmov R.M., 2006).

Ölkənin kənd təsərrüfatı sektoru maliyyə resursları ilə obyektiv tələbata malikdir və banklar bank strukturlarının kiçik aqrobiznetlərini vermək istəməirlər. Kiçik aqrobizneslərin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişaf prioritetlərindən biri kənd təsərrüfatı məhsullarının diversifikasiyasıdır. Kənd təsərrüfatı sənayesi istehsalının şaxələndirilməsinin xüsusiyyətləri institusional-iqtisadi əlaqələrin inkişaf proseslərinin təhlili əsasında müəyyən edilmişdir.

Belə ki, ASK təşkilatlarında əhalinin ehtiyaclarına uyğun formada kənd təsərrüfatı məhsullarının növü artırılır, kənd təsərrüfatı xammalının istehsalı, qorunub saxlanması, nəqliyyatı və realizəsi təşkil edilir, yeni istehsal və xidmət müəssisələri yaradılmışdır, həmçinin ticarət firmaları və ictimai-mədəni məzmunlu obyektlər inşa istifadəyə verilir. İnvestisiya, bazar, məhsul satış kanalları, təhsil və torpaq istifadə diversifikasiyaya məruz qalır. Emal müəssisələri özünü kənd təsərrüfatı xammalı ilə yaxşı təmin etmək məqsədi ilə torpağı icarəyə götürməyə və əldə etməyə maraqlı olurlar, ətraf təsərrüfatlara və əhaliyə istehsal və vasitəçilik xidməti göstərirlər, ayrıca maliyyə vəziyyətini stabilləşdirmək üçün xalq istehlak mallarının istehsalı üzrə sex və xüsusi ticarət şəbəkəsi meydana gətirərlər.

Diversifikasiyalı istehsal maliyyə əlaqələrində dayanıqlığı təmin edər, özünün mal və xidmətləri, yeni məhsulların istehsalı hesabına daxili bazarı doldurmağa, vasitəçilərin təkəl və mənfi təsirini, disparitet qiyməti aradan qaldırmağa imkan verir, istehsalın Kooperasiyası və inteqrasiyasının inkişafına, bazar mövzular əlaqələrində kəskin əsassızlıqları ləğv etməyə yol açar, onların iqtisadi maraqlarını balanslaşdırmağa kömək edir.

Diversifikasiya istehlak bazarlarını geniş mallarla doldurmağa, idxal məhsulları sıxışdırmağa, il boyu gəlirin nizamlı girişinə, qazancın artırılmasına səbəb olur. Bu proses etibarlı və fərdi tələbat, tullantı kommunalları ilə bağlıdır. İstehsalın diversifikasiyası vergi daxilolmalarının artırılması, qurğular, xammal və iş gücünə tələbin genişləndirilməsi, müxtəlif vasitəçilərin sıxışdırılması, monopolist

bazarların mövqelərinin zəifləndirilməsi hesabına mühüm makroiqtisadi səmərəliliyi təmin edir, üfüqi və şaquli inteqrasiyanın güclənməsinə gətirib çıxarır. İstehsalın diversifikasiyasının müsbət sosial-iqtisadi nəticələrinə onun dayanaqlığını, kreditqabiliyyətini, stabilliyini, rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsini, sərmayənin sürətlə dövretməsinə, risklərin azaldılmasına əlverişlidir. Diversifikasiyalı istehsallarda daha ucuz xammal istifadəsi, məhsulun daşınması zamanı itkiləri və xərcləri minimuma endirmək, yeni növ məhsulları sürətlə mənimsəmək, məhsul novlərini artırmaq fürsətləri vardır. İstehsalın ikiləşməsi prosesləri onun ixtisaslaşmasının dərinləşməsi obyektiv fəaliyyətinə balanssızlıq meydana gətirməməkdədir, hansıki istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə səbəb olur.

Diversifikasiyalı müəssisələrin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətinin əhəmiyyətli bir xüsusiyyəti, bazar tələbatının, tələbatının və qiymətinin daha çox asılıdır. Bu asılılıq tərəfdaşların satış kanallarının, alıcıların, xammalın, materialların və avadanlıqların müxtəlifliyi və innovasiya yönümlü texnologiyaların tətbiqi ilə bağlıdır. İqtisadi böhran və böyük miqdarda idxal şəraitində kiçik müəssisələr hardware sektorunda intensiv işləməlidirlər. Buna görə diversifikasiyalı istehsalın xüsusi marketinq xidməti, istehlak bazarı və məhsulun rəqabət qabiliyyəti araşdırılmalı, istehsalın strukturu, məhsulun növü, qiymət, satış üsulları və üsulları hazırlanmalı və hazırlanmalıdır.

Müəssisənin bazarda uğurlu fəaliyyəti birbaşa siyasət növünə və yeni məhsul növlərinin formalaşmasına bağlıdır. Məhsul satışlarının effektiv idarə edilməsi üçün xüsusi ticarət infrastrukturunun yaradılması xüsusilə vacibdir ki, bu da bazarın sözünü nəzərə alaraq və pul vəsaitinə malik əlavə gəlir əldə etməyə imkan verir. Şəxsi pərakəndə şəbəkə alıcının yolunu qısaltır, çox sayda aralıq strukturları ləğv edir və işçilərin məşğulluq səviyyəsini artırır.

3.3. İnnovasiya sahibkarlığının vençur maliyyələşdirilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi

Fərqli ölkələrdə, zəhərli kapitalın resursları hər bir dövlətin maliyyə

sənayesinin spesifikliyinə görə fərqlənir. Məsələn, Avropa İttifaqı ölkələrindəki fondun 50 faizi banklara, pensiya fondlarına, sığorta şirkətlərinə, sənaye və maliyyə şirkətlərinə daxil olur. Rusiya qanunvericiliyinə görə, pensiya fondları yalnız daşınmaz əmlaka, bank depozitinə, səhmdar katirovka səhmlərinə, dövlət qiymətli kağızlarına yerləşdirə bilər, amma materialları fonduna necə yerləşdirməyi bilməyəcəklər. Birbaşa və səmərəli investisiya sənayesi ABŞ, Avropa Birliyi ölkələri, Çin, İsrail və Tayvanda artıq inkişaf edir. Qərbi Avropada illik investisiya həcmi 14,5 milyard avro olan birbaşa və yaradılan investisiya fondlarının sayı 500-dən çoxdur (Paşa T., 2006).

Vençur maliyyələşdirilən kiçik biznes maliyyə təminatı ilə bağlı olduğu üçün, investisiya layihəsinin investisiya kapitalının həcmi onun ənənəvi maliyyə həcmindən daha az olacaqdır. Venchurian mülkiyyətinin xarakterik xüsusiyyətləri iki prinsipdə göstərilir:

- ilk prinsipin iştirakçıları arasında risklərin bölüşdürülməsi və paylanması
- həssaslıq prosesi;
- ikinci prinsip - vençur maliyyələşdirməsinin mərhələliyi - maliyyələşmənin müxtəlif həcmi və istiqaməti və layihənin inkişafının hər mərhələsində maliyyələşmə müxtəlif mövzular və obyektləri.

Vençur, ödənişli menecerlər tərəfindən yaradılan və fiziki və hüquqi şəxslərin maddi hesabına sahib olan iler vençur fondları etikinə maliyyələşdirilməsində iştirak edir. Menecerlər, kiçik və orta ölçülü şirkətlərin inkişaf etdirilməsinə kifayət qədər güclü olmaq üçün investorların yığılmış nağd pula yüksək pul qazanmasını təmin etmək üçün meyillidirlər. Bəzən maliyyələşdirilən yeni elmi ideyanı həyata keçirmək və həyata keçirmək üçün yeganə vasitədir.

Əksər vaxtlar, fond yatırımlarına müraciət edirlər, yəni investisiya şirkətləri onlara kaynak ayırmak istemiyorlar və yüksək risk səviyyəsinə görə bank kreditləri almırlar. Bu vəziyyətdə, konkret iş layihəsini reallaşdırmaq üçün, maliyyə xidmətləri istifadə etmək lazımdır, girov və zəmanət verməmək deyil, yalnız investor biznesin işə çevrilməsini və biznesin idarə olunmasında iştirakını təmin

etməlidir.

1958-ci ildə Vençur mülkiyyətinin idarə olunmasında ilk addım ABŞ-da kiçik bir şirkətin sərmayəsi haqqında Qanunun qəbul edilməsidir. Bu qanun ABŞ kiçik biznes agentliyinə kiçik biznes maliyyələşməsi və idarəetmə prosesləri ilə məşğul olmağa imkan verdi. ABŞ Federal Ehtiyat sistemi Şurası hesabatında kiçik biznes uzun müddətli maliyyələşdirilməsi üçün sərmayə bazarında böyük boşluğun olması xüsusi qeyd edilmişdir ki, bu məsələ adı keçən qanunda ifadə edilmişdir. ABŞ kiçik biznes işi üzrə Agentliyin Programında iqtisadi sistem vasitəsilə kiçik sahibkarlığa vençur kapital iştirakı prosesinin sadələşdirilməsi əhəmiyyətli məsələ kimi nəzərdə tutulmuşdur (Vəliyev T.S, 2000).

İyirminci əsrin ikinci yarısında elmi və texniki tərəqqinin və yenilik texnologiyalarının tətbiqinə yönəldilən riskli və gəlirli iş növündən istifadəyə başlanılmışdır ki, buna vençur işi deyilir. Vençurun işi, yüksək texnoloji texnologiyalar əsasında almaz məhsulları və xidmətləri istehsal edən kiçik və orta şirkətlərə birbaşa investisiyaları azaldır.

Vençur biznesinin təbiəti müəyyən bir miqdarda yeni şirkətə yönəldilmiş və müəyyən olmayan və fəaliyyət göstərməməsidir. Daha doğrusu, yeni şirkətin maliyyələşdirilməsi üçün, dövlət büdcəsindən deyil, özəl mənbədən kapitalla olan maraq və biznes fəaliyyəti. Bu Vençur biznesinin əsas subordinatlarına, fərdi investirlərə və maliyyə quruculara məxsusdur.

Vençur şirkəti - riskli bir şirkətdir, elmi və texniki sahədə innovasiya riski ilə əlaqəli məhsullar yüksək texnoloji məhsul və xidmətlərin yeni növləridir; elmi və texnoloji ideyaların seçilməsi və istifadəsi, onun aprobeiya nümunələri və modelləri yaradılması və sonradan onların sənaye istehsal mərhələsinə köçürülməsi ilə məşğul olan məhsul inkişafının başlanğıc mərhələsinə xidmət edir.

Fərdi investirlər - layihədə maliyyə vəsaitlərini sərmayə edən hüquqi və fiziki şəxs. Onlar investirlər kimi çıxış edə bilirlər. İntestisiya bankı və kommertiya bankı Vençur investisiyasının işində iştirak edir. Bu zamanlarda əhəmiyyətli bir rol investisiya banklarına aiddir. İntestisiya bankları ilə qarşılaşdırdıqda kommertiya banklarının fəaliyyəti dövlət tərəfindən çox ciddi şəkildə tətbiq olunur. Ticarət

bankları maliyyə-kredit sisteminin digər qurumları ilə birlikdə müstəqil fondların filialını təşkil edir.

Bankların maliyyələşdirilməsinə töhfə verərək, banklar aşağıdakı əməliyyatları həyata keçirirlər:

- özəl fondların yaradılması üçün maliyyə vəsaitlərinin yaradılması üçün hesab açmaq;

- fondların formalaşmasına xidmət edir;

- əməliyyatlar aparmaq üçün maliyyə alətlərinə yardım;

- şirkətin səhmlərinin öz şəbəkəsi vasitəsilə satışı. Pensiya fondları dövlətin zəruri dövlətinin saxlanması, fondun fəaliyyəti ilə bağlı digər xərcləri ödəmək və mənfəətdən istifadə etməklə maraqlanırlar.

Fondun materiallarının kapitalizmi fondun düşməsinin qarşısını almaq, öz müştərilərinin qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmək və fondun fəaliyyətini genişləndirmək üçün vacibdir. Təcrübə göstərir ki, özəl şirkətlər və dövlət qiymətli kağızları üçün vəsaitlərin tədarükü çox az gəlir gətirir və bəzən fondlar zərərli olur.

Sığorta təşkilatları vençur kapitallaşmasında banklar və pensiya fondları ilə analogi şəkildə iştirak edirlər (Иванов В.В., 2001).

Maliyyə vasitəçiləri olan investisiyalar agentləri fondları maliyyələşdirmək və toplamaq üçün fərdi investordan istifadə edirlər. Maliyyə müvəkkilinin əsas korporativ formaları, qəyyumluq kapitalı və mənfəət fonduna məxsusdur.

Vençur kapital firması peşəkar menecerlər və ya fərdi investolar tərəfindən verilə bilər. Böyük investolar CEO-un başlığına daxil ola bilərlər və baş tərəfdaş kimi çıxış edə bilərlər. Bu halda, vençur kapital birbaşa kapital şirkəti çərçivəsində toplanır.

Böyük investolar kapital firmasının təsisçisi olmasalar, onda kapital fondun fondunda toplanma bilər. Vençur fondu, vençur kapital firması kimi səhmdarlarla kifayətlənmir. Vençur firmanın baş tərəfdaşı olaraq şirkətin rəhbərliyinə tam məsuliyyət daşıyır, yəni şirkətin menecerinin rolu oynayır və Fondun 1 faizi azdır. Hazırda sərmayəçilər məhdud əmək haqqına çevrilirlər və vəsaitin 99 faizini köçürürlər, baxmayaraq ki, Fondun əməlləri vermirlər. Ümumi heyətin

personasındaki mütəxəssislərin komandası layihələrin maliyyə effektivliyini və mövcud idarəetmə prosesini həyata keçirir, investorlar da qazancların 80% -ni tələb edirlər.

İnvestisiya fəaliyyətinin və vençur biznesinin inkişaf prosesləri arasında sıx qarşılıqlı vardır: bir tərəfdən yenilik fəaliyyəti nəticəsində vençur biznesinin inkişafı üçün mühit meydana gəlir, digər tərəfdən isə vençur biznesinin inkişafı yenilik fəaliyyətlərini təşviq edici təsir edir. Bu qarşılıqlı yenilik fəaliyyətləri və vençur biznesinin elmi və texniki inkişafına yanaşması vasitəsilə təzahür edir, hansıki iqtisadi potensialın artımının təyin edici faktoru kimi elmi məlumatlardan istifadəsinə əsaslanan yeni texnologiyaların meydana gəlməsini kompleks prosesi aydın olmaqdadır.

Vençur biznesinin təşəkkülü və inkişafında yenilik infrastrukturunu, xüsusilə iş-inkubatoru və texniki park kimi komponentləri müstəsna rol oynayır, həm də vençur kapitalı həyata keçirilməsinin effektiv formasına çevrilir. Vençur kapitalı əsas xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi onun yenilik fəaliyyətində təməl funksiyalarını dəqiqləşdirmək etməyə imkan verir. Vençur sermayesinin əsas funksiyaları aşağıdakılardır: (Бласов А., 2010):

1. Elmi istehsalın funksiyası - intiqamlı kapitalın əsas funksiyası yenilikçi innovasiyaların və işgüzar fəaliyyətin inkişafına yönəldilib və bu da öz növbəsində daxili biznes fəaliyyətinin inkişafına təsir göstərir. Bu funksiya innovativ istehsalın intellektual və kadr hazırlığını aktivləşdirir.

Vençur kapitalının innovasiya sektoru elmtutumluların yüksək texnologiyalı sahələrə daxil edilməsində innovasiya layihələrində maddi sərmayə qoyan yeni investorların təbəqəsinin formalaşması ilə bağlıdır. Eyni zamanda, investorlar birbaşa innovasiya layihələrinin idarə olunması və idarə olunması prosesində iştirak edirlər.

2. İnnovasiya fəaliyyətlərini, yeni innovasiya mülkiyyətinin inkubasiya funksiyasını birləşdirmək funksiyası vençur kapitalının əsas funksiyalarından biridir.

3. İnnovasiya fəaliyyətinin investisiya zamanının funksiyası - kapitalın ilk

funksiyası inkişaf etmiş və müəyyən dərəcədə rahatlaşdı. Bu, kapitalın inkişafı dövrü və innovasiya sektorunun bütün problemlərinin həlli deyil, lakin bu funksiyanın istehsalın müasir texnoloji inkişafının resurs təminatında rolu deyil.

4. Yeni kiçik innovasiya şirkətinin müvəqqəti iqtisadi dayanıqlığını təmin etmək funksiyası - daxil olan şirkətin müəyyən risklərdən azad olduğunu təmin edir.

5. İqtisadiyyatın struktur yenilənməsi funksiyası - prinsipcə, yeni texnoloji bazanın və innovasiya infrastrukturunun formalaşmasında fəal iştirak edən yüksək rəqabətli şirkətin artım prosesini aktivləşdirir və kiçik innovativ müəssisələrin inkişafına imkan verir.

Vençur kapitalı iqtisadiyyatın yenilikçi inkişafı və struktur prosesinin əsas amilidir, innovasiya fəaliyyətinin yeni investisiya mexanizmini təşkil edir və iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini artırır (ИВАНОВ В.В., 2001).

Yenilik fəaliyyətlərinin vençur investisiyalaşdırmasının təşəkkülü və inkişafı ilə əlaqədar aşağıdakı problemlər mövcuddur:

- elmi - texniki sferada yeniliklərin meydana gəlməsi və mövcud texnoloji yenilikçi müəssisələrin vençur investisiyalaşdırması üçün cazibədar obyekt olan kiçik və orta müəssisələrin inkişafını təmin edən infrastrukturun inkişaf etdirilməsi;

- fond bazarında kifayət qədər yaxşılaşmayan vençur investisiyasının likvidlərin aşağı səviyyəsi;

- borclu olan investorlar üçün ağlabatan riskləri təmin edən şirkətə birbaşa investisiyaların cəlb edilməsi üçün iqtisadi stimulların olmaması;

- rəhbər tərəfin inkişafına informasiya dəstəyi olmaması;

- vençur fondlardakı yüksək ixtisaslı menecerlərin sayı və sahibkarların investisiya mədəniyyətinin aşağı səviyyədə olması. Yüksəktexnoloji yenilikçi müəssisələrin başlanğıc mərhələsində - "əkin sərmayə" mərhələsində investisiyalaşdırma yüksək riskli olduğu üçün investorlar ona sərmayə qoymaq istəmirlər, halbuki bəzi vəziyyətlərdə investisiya kommertiya qazanclı. Bu baxımdan, dövlət tənzimləyən dövlət iki əsas şəkildə aparılmalıdır: doğrudan və dolaylı.

İnnovasiya inkişafı sahəsində innovasiya siyasətinin inkişafı üçün əlverişli iqtisadi və hüquqi mühitin yaradılması; İnnovasiya sisteminin infrastrukturunun

yaradılması intellektual fəaliyyətin nəticələrinin əldə edilməsi üçün dövlətin dəstək sisteminin yaradılması üçün həyata keçirilməlidir.

Venchur inkişaf etmiş səhmləri investisiyanın likvidliyinin təmin edilməsi üçün mühüm vasitə kimi görür. Vençur Tədqiqatının infrastrukturunu inkişaf etdirmək üçün birja bazarının inkişafı və uzunmüddətli investorların məsləhətləri üçün dövlət strategiyasını hazırlamaq vacibdir. İnnovasiya infrastrukturunu maliyyə qurumlarının inkişafına əsaslanmalıdır: texnopo-Lisin, texnopark, innovasiya-texnologiya mərkəzi, biznes inkubator, innovasiya işi üçün xüsusi iqtisadi zona. Bu ASK-da innovasiyanın formalaşması və yayılması üçün əlverişli mühitin yaranmasına səbəb ola bilər.

ASK-da innovasiya fəaliyyətinin prioritet aspektləri agrotex zavodunun bitmiş iqtisadi zəncirinin (kənd təsərrüfatı müəssisəsi - emal edən bitki - məhsulun saxlanması - nəqliyyat - reallaşdırma) formalaşdırılması yolu ilə həyata keçirilməlidir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

1. Vençur biznesinin inkişafı aşağıdakı institusional-iqtisadi və hüquqi problemlərə malikdir:

- kadrların sayı və innovativ şirkətlərə hazırlıq məsələsi;
- innovasiya emalı ilə məşğul olan müəssisələrin aşağı həddi;
- elm və təhsil sisteminin innovasiya potensialının praktiki istifadəsi;
- vençur spesifik fəaliyyətini stimül edən normativ-hüquqi bazanın olmaması;
- intellektual mülkiyyətin qorunması institutunun zəif inkişafı;
- sərmayə qoyuluşunun xüsusiyyətləri və investorlar və sahibkarlar tərəfindən qeyri-müəyyənlik barədə kifayət qədər məlumatın olmaması.

2. İnnovasiya layihələrinin səmərəli maliyyələşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakı tədbirləri həyata keçirmək vacibdir:

- innovasiya müddələrinin formalaşması nəzərə alınmaqla normativ-hüquqi baxımdan biznes investisiyalarının inkişaf etdirilməsi;
- iqtisadiyyatın real sektorunda innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün investorların səylərinin artırılması;
- İnnovasiyaların inkişafının bütün mərhələlərində və öz layihələrini həyata keçirmək üçün innovatorların inkişafında investorların vergi sisteminin effektiv sisteminin inkişafı.

3. İnnovasiya mülkiyyətinin inkişafına yardım etmək üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

- Yüksək texnologiyaya əsaslanan istehsal sahələrinə sərmayə qoyan investorlar üçün imtiyazlı kredit və vergi sisteminin tətbiq edilməsi;
- tədqiqat və inkişafı aparan elmi müəssisələrə sifariş əsasında əlavə dəyər vergisi ayırmaları;
- yeni məhsul və mövcud məhsul inkişafı üçün gəlir vergisindən azaddır.

4. Azərbaycan iqtisadiyyatının iqtisadiyyatını artırmaq və kiçik və orta sahibkarlıq infrastrukturlarını inkişaf etdirmək üçün sənaye-innovasiya qruplarını inkişaf etdirmək lazımdır.

5. Vençur kapitalı, ənənəvi investisiya alətləri ilə qarşılıqlı əlaqədə sahibkarlığın inkişafına imkan verən, istehsalat xərclərini azaldacaq, məhsulun keyfiyyəti artırır.

6. Dövlətin maliyyə-kredit sistemində yeni normativ-hüquqi infrastrukturun inkişafı, girov mexanizminin inkişafı, girov mexanizminin inkişafı və kredit və borcluların hüquqlarının qorunması mühüm vəzifə kimi başa düşülməlidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Abbasov A.B. ümumi redaktəsi ilə. Biznesin təşkili və idarə edilməsi/Dərslik. Bakı: —İqtisad Universiteti Nəşriyyatı,2011
2. Akif Musayev. İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırılması. Bakı 2014,s.15
3. Azərbaycan gələcəyə baxış konsepsiyası “2015-2020.
4. Biznesin əsasları. Dərslik. Bakı, «Nurlan», 2009. - 656 s.
5. Cəbiyev R.M. Azərbaycanda bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı. Bakı, AzTU-nun nəşriyyatı, 2000. - 234 səh.
6. Paşa T. Aqrar islahatlar və onun sosial-iqtisadi nəticələri. Gələcək 10 il: Azərbaycanda demokratik islahatların başlıca istiqamət və məqsədləri, 2-ci cild, Bakı 2006, səh. 182-216;
7. Qasımov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: «Elm», 2009. - 416 səh.
8. Rüstəmov R.M. Aqrar sahədə davamlı inkişafın formalaşması məsələləri // Azərbaycan Aqrar Elmi, 2006, № 2, s. 182-186;
9. Salahov S.V. Aqrar islahatların dayanıqlı inkişaf problemləri / AzETKTİ və Tİ-da keçirilmiş aqrar islahatların 10 illiyinə həsr olunmuş konfrans materialları. Bakı: AzETKTİ və Tİ-nun mətbəəsi, 2005, s. 18-28
10. Tağıyev A.H. İnnovasiya (3 sayılı broşura). Bakı —Təknur Nəşriyyatı- 2012. s.46
11. Vəliyev T.S. İnfrastruktur: mahiyyəti, təsnifatı və əhəmiyyəti. Bakı: «Elm», 2000. - 169 s.
12. Yahudov X.M..Müəssisənin iqtisadiyyatı Bakı: —Çıraq Nəşriyyatı,2005

Xarici dillərdə

1. Аммосов Ю.П. Венчурный капитализм: от истоков до современности. СПб.: Феникс, 2005. - 372с.
2. Анискин Ю.П. Организация и управление малым бизнесом. Москва: Финансы и статистика, 2003. - 160 с.
3. Бекетов Н.В. Мировой опыт использования механизма венчурного финансирования инновационных процессов. Финансы и кредит, 2008, №11, с.52-54.
4. Болгов В.Е. Концептуальные основы инновационной модели развития национальной экономики / экономика и управление. - 2013, № 2. - с.14-19.
5. Воронин А.М., Воронина Н.Б. Аутсорсинг: оффшорная разработка программного обеспечения // Эко. 2006, №6, с.106.
6. Дорофеев В.Д., Дресвянников В.А. Инновационный менеджмент: учебное пособие. Пенза: Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2003. 189 с.
7. Иванов В.В. Территории высокой концентрации научно-технического потенциала в странах ЕС - М.: Сканрус, 2001. - 179 с.
8. Инновационная деятельность и венчурный бизнес:

- научнометодическое пособие. Минск: ГУ «БелисА», 2011. - 188 с.
9. Мочерний С.В. Экономика энциклопедия: у.з.т. / с.в. мочерний - к: Академия. - 2008 - Т.2. - 541 с.
 10. Портер М. Конкуренция / пер. с англ. - М: ИД «Вильямс», 2005. - 682 с.
 11. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия. Москва. Финансы и статистика, 2005. - 304с.
 12. Шелюбская Н.В. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы / Проблемы теории и практики управления. - 2001, №3. - с. 15-22.
 13. Шелюбская Н.В. Новые направления инновационной политики ЕС. / Управление инвестиционной и инновационной деятельностью. - 2003, №4 - с.23-31.

Internet resurslari

1. https://www.stat.gov.az/source/budget_households
2. https://www.stat.gov.az/menu/2/quality/az/lecture/cnstrk_02.xls

CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI

Cədvəl 1: Azərbaycan Respublikasında əsas kapitalla yönəldilmiş investisiya, milyon manat	29
Cədvəl 2: Azərbaycan Respublikasında əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyanın quruluşu (fazilə).....	30
Cədvəl 3: Klaster iştirakçılarının maraqları.....	38
Cədvəl 4: Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun təsərrüfat kateqoriyaları üzrə strukturu, faizlə.....	53
Cədvəl 5: Azərbaycan Respublikasında fərdi sahibkarlar, ailə və ev təsərrüfatlarının istehsal etdikləri məhsulların sahə strukturu, faizlə.....	54
Cədvəl 6: Azərbaycan Respublikasında ailə və ev təsərrüfatları məhsullarının sahə strukturu, faizlə.....	55

ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

Şəkil 1: Klasterin inkişaf amillərinin təsnifatı.....	39
---	----